

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav germánských studií

Bakalářská práce

Hana Spáčilová, obor Dánská studia-Starověština

název práce:

**Divinační předzvěsti v hrdinských příbězích řecké a skandinávské
mytologie**

(Divinatory presages in heroic stories of Scandinavian and Greek mythology)

Děkuji PhDr. Jiřímu Starému, Ph.D. za trpělivé vedení, cenné rady a poskytnuté materiály. Dále děkuji rodině a přátelům za obrovskou podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 8. 2014

Hana Spáčilová

Anotace

Práce usiluje o popsání zásahů osudu do života vybraných postav z hrdinských příběhů popisovaných především v severských ságách o dávnověku, eddických hrdinských písních, homérských eposech a řeckých tragédiích. Po obecném úvodu, který krátce popíše představy o osudu v obou mytologiích, následuje poměrně obsáhlá část o silách určujících osud. Dále je definován pojem divinační předzvěsti a uveden popis několika osob, které předzvěst sdělují. A následuje hlavní část, rozebírající konkrétní hrdinské příběhy. Tedy to, jak byla předzvěst hrdinům sdělena, prostřednictvím koho nebo čeho a především, jakým způsobem na ni reagovali: zda aktivitou, či pasivní podřízeností a k čemu tyto reakce vedly. Závěr práce by měl shrnout roli osudu a divinačních předzvěstí v mytologiích obou kultur.

Annotation

This paper attempts to describe the interventions of the fate into the lives of chosen characters from the heroic stories presented by Scandinavian legendary sagas, heroic lays from Poetic Edda, Homeric epics and Greek tragedies. After the general introduction, which briefly describes the concepts of the fate in both mythologies, follows a quiet extensive part about the deities determining the fate. Furthermore, the term divinatory presages is defined, and descriptions of several characters, who tell the presages are said. The major focus of the paper, which examines the specific heroic stories, follows. That implies, how the heroes obtain the presages, who or what is telling the presages and especially how the heroes react: whether by activity or by passive submission and what is the result of those reactions. The conclusion should summarize the role of the fate and the divinatory presages in the mythologies of both cultures.

Klíčová slova

Starořecká hrdinská mytologie, staroseverská hrdinská mytologie, osud, předzvěst, reakce na nutnost.

Key words:

Ancient Greek heroic mythology, Old Norse heroic mythology, fate, prophecy, reaction to necessity.

Seznam zkratk:

Skandinávské prameny:

AmG = Grónská píseň o Atlim

Bdr = Baldrovy sny

Darr = Bitevní píseň

Fáf = Píseň o Fáfnim

Gðr ii = Druhá píseň o Guðrúně

Gríp = Grípiho věštba

Heiðr = Sága o Hervor

Helr = Brynhildina cesta do podsvětí

HH i = První píseň o Helgim, vítězi nad Hundingem

HH ii = Druhá píseň o Helgim, vítězi nad Hundingem

Hjálrm = Předsmrtná píseň Hjálmara Smělého

Hm = Píseň o Hamðim

Oddsp = Proroctví o Šípovém Oddovi

pros = prozaické části, číslo odkazuje k předcházející strofě

Reg = Píseň o Reginovi

Sáms = Bitva na Sámsey

Sigrdr = Píseň o Sigrdrífě

Sigsk = Kratší píseň o Sigurðovi

Vsp = Vědmína píseň

Vql = Píseň o Vqlundovi

Vqls = Sága o Vqlsunzích

Ævdr = Předsmrtná píseň Šípuvého Odda

Qrv = Sága o Šípovém Oddovi

Antické prameny prameny:

Apollod. = Apollodóros: Knihovna

A. = Aischylos

Ag. = Agamemnón

Eu. = Usmířené Lítice

Lib. = Oběť na hrobě

Pers. = Peršané

Pr. = Prométheus

Call. = Kallimachos

Lav. Pall. = Hymnus na koupel Palladinu

E. = Euripidés

El. = Élektra

Fil. = Filoktétés

Hel. = Helena

Hes. = Hésiodos

Th. = Zrození bohů

Hom. = Homér

Il. = Ílias

Od. = Odysseia

Ov. = Publius Ovidius Naso

Met. = Proměny

Pl. = Platón

Phdr. = Faidros

R. = Ústava

S. = Sofoklés

Ant. = Antigoné

El. = Élektra

OC. = Oidipús na Kolónu

OT. = Král Oidipús

Verg. = Publius Vergilius Maro

Aen. = Aeneis

Slovníky:

CDO = Cambridge Dictionaries Online

ODO = Oxford Dictionaries

DDO = Den danske ordbog

LSJ = A Greek-English lexicon (Liddel, Scott)

Poznámka:

Pro přepis staroseverských názvů a vlastních jmen do češtiny jsem použila úzus vytvořený v roce 2011 a pro zachování jednotné formy jsem upravila i přepis názvů a jmen v citacích českých překladů. Názvy staroseverských děl v textu přepisuji, v seznamu literatury ponechávám verzi vydavatelů. Znaký ð, þ, q, æ, œ a ø byly použity ve své původní podobě. U substantiv byly v nominativu singuláru odstraněny koncovky a ponechány přehlásky v kořeni a v ostatních pádech byly přidány české koncovky (př.: Sigurð, se Sigurðem; Þór, o Þórovi; Tý, bez Týa). Feminina s přehláskou byla ponechána jako nesklonná (př.: Hervor, k Hervor). U slov, u nichž došlo k dloužení, byly užity mladší tvary (př.: Álfové). Skupiny obyvatel a počeštěné skupiny mytických bytostí jsou psány s malým počátečním písmenem (př.: vikingové, skřeti) a severské skupiny mytických bytostí s velkým počátečním písmenem (př. Asové, Valkýry, Norny).

U číslování kapitol ság uvádím číslo kapitoly překladu spolu se stránkou, a pokud se číslo kapitoly liší od originálu, uvádím číslo originálu v závorce za citací.

U číslování písní Eddy uvádím číslo strofy překladu, a pokud se číslování liší od originálu, uvádím číslo překladu v závorce.

V citacích z Homérových eposů používám číslování podle překladu.

Poněvadž je převážná většina překladů starořeckých tragédií vydávána bez číslování veršů, cituji verše podle originálů.

Pokud není explicitně řečeno, že se jedná o můj vlastní překlad, je číslo poznámky s citací uvedeno u originálu. Pokud uvádím oficiální vydaný překlad, je číslo poznámky uvedeno za citací překladu. Svě překlady uvádím v případech, kdy mi připadalo na místě uvést doslovný nebo téměř doslovný překlad, proto v některých případech nezní zcela „česky“.

Obsah

1. Úvod	10
2. Osud	11
2.1. Výrazy pro „osud“	11
2.2. „Co je to osud“	12
2.3. Kdo rozhoduje o osudu	13
2.3.1. Řecko	13
2.3.2. Skandinávie: Norny, Valkýry a Óðin	21
2.3.3. „Osudu neunikneš“	25
2.4. Závěr	26
3. Divinační předzvěst a osoby spojené s divinační předzvěstí	28
3.1. Co je to „divinační předzvěst“	28
3.2. Osoby spojené s divinačními předzvěstmi	30
3.2.1. Řecko	30
3.2.2. Skandinávie	32
3.3. Závěr	37
4. Divinační předzvěsti a reakce na ně	39
4.1. Řecko	39
4.1.1. Láios, Priamos a Kronos	39
4.1.2. Oidipús	40
4.1.3. Kreón	41
4.1.4. Achilleus a Hektor	42
4.1.5. Agamemnón a Cassandra	45
4.1.6. Klytaiméstra	46
4.1.7. Aigisthos	47
4.1.8. Orestés	47
4.2. Skandinávie	48
4.2.1. Sigurð	48
4.2.2. Guðrún a Signý	52
4.2.3. Gunnar a Hogni	54
4.2.4. Atli	55
4.2.5. Hamði a Sqrli	56
4.2.6. Šípový Odd	57
4.2.7. Angantý, syn Arngrímův	58

4.2.8. Hervor	58
4.2.9. Heiðrek, syn Hervor.....	59
4.3. Závěr.....	59
5. Reakce na předzvěsti.....	60
5.1. Jak se k předzvěsti dostali	60
5.2. Reakce	60
5.2.1. Řecko	60
5.2.2. Skandinávie	61
5.3. Důsledky reakce	61
5.3.1. Řecko	62
5.3.2. Skandinávie	63
5.4. Závěr.....	64
6. Závěr.....	65
7. Literatura.....	68

1. Úvod

Tato práce má za úkol prozkoumat hrdiny řecké a skandinávské mytologie a jejich reakce na divinační předzvěsti a k čemu tyto reakce v obou kulturních okruzích vedou. Práce by též mohla být nazvána „Jak hrdinové reagují na osud“, protože reakce na divinační předzvěst je reakcí na sdělený osud. O divinačních předzvěstech tedy nelze hovořit bez zmínění osudu. Proto nezanedbatelná část této práce pojednává o osudu. Cílem je tedy podívat se na „svět“ příběhů o hrdinech v mytologiích těchto dvou kultur vzdálených geograficky i časově a zjistit zda reakce hrdinů v konfrontaci s osudem a nutností jsou odlišné či obdobné.

Přestože pohled na koncept osudu se v různých kulturách liší, kapitolu o obecné definici nedělím na skandinávskou a řeckou část jako všechny ostatní. Jen krátce zmíním základní body týkající se obecné definice osudu a budu se více soustředit na síly o osudu rozhodující, protože bližší pohled na numinózní bytosti úzce související či dokonce představující osud mohou o osudu samotném říci mnohem více než snaha definovat osud sám o sobě.

Velký prostor se zde věnuje silám souvisejícím s osudem nebo jej určujícím z důvodu, že víra v ovlivnitelnost osudu úzce souvisí se silou, která o osudu rozhoduje. Skutečnost, kdo v jaké míře rozhoduje o osudu, má totiž úzkou spojitost s tím, jak moc velkou šanci/možnost má člověk ovlivňovat osud, tedy má vliv na jeho reakci na předzvěst.

Věnuji také prostor osobám, které předzvěsti pronášejí, tedy věštcům a prorokům, abych ukázala rozdíly týkající se předzvěstí v obou mytologiích.

Těžiště práce je v primárních pramenech řeckých a skandinávských, které prezentují příběhy hrdinů.

V řecké části čerpám hlavně z homérských eposů a tragédií Aischylových a Sofokleových. Jen okrajově čerpám z dramát Euripidových – většinou pokud je stejný příběh dochován i u dvou mladších tragiků. Nicméně jsem byla nucena čerpat i z několika pramenů helénistických a římských v případech, kdy je část příběhu o postavě vyskytující se ve starších pramenech zachována jen v pozdějších dílech.

Hlavním zdrojem skandinávské části jsou eddické hrdinské písně a ságy o dávnověku, především Sága o Völsungích, která pojednává o většině hrdinů, jejichž příběhy jsou zpracovány v Písňové Eddě. Dále čerpám i z několika dalších ság o dávnověku ze sbírky hrdinských básní zachovaných ve staroseverských ságách známých pod názvem *Eddica minora* a okrajově i ze Snorriho *Eddy*.

2. Osud

Aby byly možné jakékoli předzvěsti a víra v jejich naplnění, musí být přítomna i víra v osud, protože bez představy, že existují nějaké předem dané události, by nebylo možné hovořit o výrocích, které by tyto události předpovídaly. V následující části se budu zabývat pojmem osud a nastíním, co se tímto výrazem rozumí a hlavně se zaměřím na mocnosti, které osud určují.

2.1. Výrazy pro „osud“

Podle *Slovníku českých synonym*¹ jsou dalšími výrazy pro *osud* slova *běh života*, *úděl*, *fátum* a *sudba*. A v další synonymické řadě autoři uvádějí: *neštěstí*, *pohroma* a *trápení*. U hesel *osudný* a *osudový* jsou uvedeny synonymické řady *kritický* a *rozhodný* a *neblahý*, *fatální*, *tragický* a *katastrofální*. Osud lze tedy podle tohoto vidět jako příběh života nebo často jako negativně zbarvenou událost.

Angličtina disponuje slovy *fate*, *destiny* a *lot*, které mají více či méně stejný význam, jakožto události, které nastanou v budoucnosti (často něco negativního jako porážka a smrt) a jsou mimo lidskou kontrolu, předurčené nadpřirozenou silou. Nebo jsou termíny užity pro sílu, která kontroluje budoucí události. Tyto pojmy jsou spolu s např. *fortune* a *God's will*² uvedeny jako synonyma. Neumann³ k těmto třem výrazům přidává ještě *doom* a vyjmenovává německou slovní zásobu pro osud: *Schicksal*, *Schickung* a *Geschick*, která se též dají užít jako synonyma. V dánštině nacházíme *skæbne* a *forsyn* jakožto vyšší síla ovlivňující a řídící svět a *lod* jako nutnost, které je člověk podřízen.⁴

Na rozdíl od těchto tří moderních germánských jazyků byla slovní zásoba týkající se osudu v jazycích archaických kultur mnohem bohatší. V eddickém jazyce je zachováno mnoho substantiv, adjektiv a sloves, které ve svých významech zahrnují pojmosloví týkající se osudu.⁵ Neumann vypisuje přehled eddických označení osudu v seznamu,⁶ který obsahuje 41 výrazů, a seznam rozděluje na podskupiny: a) neosobní síly osudu (př.: *skop* „určující síly osudu a jejich ustanovení“ a *heill* „příznivý osud“); b) osobní síly osudu (př.: *norn* „Norna“, *valkyria* „Valkýra“, *dísir* „Dísy“ a *fylgjur* „fylgje“); c) síly osudu a jejich působnost symbolizované jako „strom“ a „pramen“; d) označení pro rozhodnutí a měření osudu (př.: *ørløg* „určený, pasivní osud“ nebo popř. „prožitý osud“, *dómr* „verdikt osudu“ a *forskop*

---

¹ Pala, Všianský 2001: 225

² CDO a ODO

³ 1955: 11

⁴ DDO V: 337; II: 400; III: 571

⁵ Neumann 1955: 11

⁶ 1955: 12-17

„nešťastné určení osudu“; e) působení a řízení osudu (př.: *leggia* „osudově určit, stanovit“ a *skapá* „osudově určit, přisoudit“); f) život a události pod vlivem síly osudu (př.: *roúk* „osud, pohroma“ a *aldrálg* „osudem určený život“).

V homérské řečtině jsou nejčastějšími termíny pro osud *μοῖρα* (*moira*), *μόρος* (*moros*) a *αἴσα* (*aisa*). Tyto tři výrazy se u Homéra nachází s téměř stejným významem jakožto „úděl, který je každému přidělen“⁷, ale u tragiků je slovo *αἴσα* (*aisa*) použito velmi řídko. Ve významu „to, co je přiděleno“ užívají básníci tragédií výrazy *μοῖρα* (*moira*) a *τό πεπρωμένον* (*to peprómenon*), které obvykle znamenají jednoduše „smrt“. Se smrtí jsou spojeny i další s osudem související výrazy: *ἀνάγκη* (*ananké*) „nutnost“ a *ἄτη* (*áté*) „zkáza“. A s osudem souvisí i termín *τύχη* (*tyché*), který se překládá jako „náhoda“, „šťastná příhoda“, „neštěstí“ ale také jako „osud“ a „sudba“.⁸

2.2. „Co je to osud“

Ve většině jazyků nejsou tedy termíny pro koncept osudu jasné a etymologicky průhledné. Stejně jako výrazy pro *osud* tak i samotný význam termínu přivádí k řadě otázek o definici tohoto pojmu. Obecně řečeno můžeme nazvat osudem vnější sílu ovlivňující události kolem nějaké osoby a ona osoba nemůže tuto sílu kontrolovat ani změnit⁹ nebo úděl, který je určený jednotlivé bytosti (většinou člověku).¹⁰

Předchozí výrok, že osoba nemůže kontrolovat ani měnit osud, není však úplně přesný, protože osoba, o jejímž osudu se jedná, může věřit, že osud není nezměnitelně daný. Osud totiž lze rozdělit na dvě podkategorie: osobní a neosobní. Jestliže je osud pojímán jako neosobní síla, je nemožné s ní navázat jakýkoli vztah¹¹ a tím pádem události ovlivnit. Pokud o osudu člověka (popřípadě jiného boha) rozhoduje nějaký bůh nebo jiná numinózní bytost, je možné navázat s těmito entitami nějaký vztah a s pomocí obětí, motliteb nebo poslušnosti si může hrdina (popř. bůh) myslet, že je možné odvrátit nepříznivý osud nebo zapříčinit dobrý. Můžeme tedy vyvodit, že víra v osobní sílu osudu vede, oproti víře v neosobní sílu osudu, k religióznímu chování. Tyto dva koncepty, tedy osobní i neosobní osud, se však mohou objevit nejen v mytologických příbězích jedné kultury, resp. v jednom mytologickém vyprávění zároveň, ale i u jedné osoby.¹² Víra v ovlivnitelnost osudu ovšem nemusí nutně znamenat víru v osobní osud, protože hrdina (popř. bůh) může věřit a usilovat o změnu osudu,

---

⁷ Chantraine 1954: 69

⁸ Agard 1933: 119

⁹ Ringgren 1964: 7

¹⁰ Ehnmark 1935:74

¹¹ Ringgren 1964: 8

¹² Ringgren 1964: 8

aniž by se obracel s žádostí o pomoc k jiným bytostem ovlivňujícím osud, ale sám se snaží původní přisouzené změnit. Zde se tedy naráží na problém osud vs. svobodná vůle.

K pochopení, co osud je, může pomoci říci, co osud není, tedy osud ve smyslu určený úděl ne osud jako numinózní síla. Osud není totožný s časem. Události nastanou v čase, ale nejsou způsobeny časem. Osud je tedy nadčasový koncept, jak je tomu rozuměno v mnoha mytologiích. Osud není ani identický s kauzalitou.¹³ Osud nemusí souviset s logikou ani s morálkou. Kauzální vztah jedná o příčině a následku a lze tedy pomocí logických kroků vyvodit budoucnost, ale osud se nedá předpovědět na základě „akce a reakce“, osud je předpověditelný díky divinaci. Osud tedy neznamená, kdy se něco stane ani proč se něco staně, ale jednoduše, že se něco stane.¹⁴ S tím souvisí otázka: kdo rozhoduje o tom, že se něco stane.

2.3. Kdo rozhoduje o osudu

Jak již bylo řečeno výše, můžeme chápat osud jako neosobní sílu ovlivňující veškeré dění nezávisle na jiných nadpřirozených figurách nebo jako osobní sílu, která je či není ovlivňována jinými numinózními bytostmi a také jako přisouzený úděl. V následující části se blíže podíváme na postavy, které přichází v úvahu jako činitelé určující či ovlivňující osud.

2.3.1. Řecko

Výše zmíněné příklady výrazů pro „osud“ ve starořečtině *μοῖρα (moira)*, *μόρος (moros)* a *αἴσα (aisa)* se dají přeložit jako „podíl“ nebo „úděl“, který je člověku stanoven při narození.¹⁵ Nejčastější personifikovanou formou osudu jsou Moiry, popř. jedna Moira.

U Hésioda, básníka žijícího asi v 8.-7. st př n. l., se o Moirách dozvídáme následující:

νῦξ δ' ἔτεκεν στυγερόν τε Μόρον καὶ Κῆρα μέλαιναν
καὶ Θάνατον, τέκε δ' Ὕπνον, ἔτικτε δὲ φῶλον Ὀνειρώων:
δεύτερον αὖ Μῶμον καὶ Ὀϊζὺν ἀλγινόεσσαν
οὗ τινι κοιμηθεῖσα θεὰ τέκε Νῦξ ἔρεβεννή,
Ἐσπερίδας θ', ἧς μῆλα πέρην κλυτοῦ Ἰκεανοῖο
χρῦσεα καλὰ μέλουσι φέροντά τε δένδρεα καρπόν.
καὶ Μοίρας καὶ Κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνους,
Κλωθῶ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἶτε βροτοῖσι
γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε,
αἶτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραιβασίας ἐφέπουσιν:
οὐδέ ποτε λήγουσι θεαὶ δεινοῖο χόλοιο,
πρὶν γ' ἀπὸ τῶ δώωσι κακὴν ὄπιν, ὅς τις ἀμάρτη.

¹³ Winterbourne 2010: 18; Bek-Pedersen 2009: 25

¹⁴ Bek-Pedersen 2009: 25-26

¹⁵ Hornblower, Spawforth 1996: 589

Z noci se zrodil ošklivý Osud i Morana černá,
ona povila Smrt i Spánek a Snů celé plémě,
bohyně temná Noc, jež rodila, aniž s kým spala;
po nich Hanu i žalostné Hoře a Hesperidky
které o jablka se starají, krásná a zlatá,
za slavným Ókeánem, i o stromy, nesoucí plody;
potom i Moiry a Kéry, jež trestají bez slitování:
Klóthó, Lachesis, Atropos, přadleny tři,¹⁶ které lidem
dávají do vínku zlo i dobro při narození,
bohyně, které stíhají hříchy i lidí, i bohů,
a svůj ukrutný hněv ony neodkládají nikdy,
dokud odplaty zlé se nedočká ten, který zhřešil.¹⁷

Nejprve je zmíněn osud jako Μόρος (Moros) spolu s další možnou personifikací osudu Κήρ (Kér), jejíž primární funkce je bohyně smrti, zde s přívlastkem μέλαιναν (melainan) od od μέλας (melas) „černý, temný“. Kér se také, stejně jako Moiry, vyskytuje v plurálu jako (Kéres) a obě formy se často vyskytují s přívlastkem θανάτοιο¹⁸ (thanatoio) „smrti“.¹⁹ Po druhé jsou zmíněny spolu s Kérami Moiry a je pro ně užit přívlastek νηλεοπίνοους (néleopoinús) od od νηλεόποινος (néleopoinos) „nemilosrdně/nelítosně trestající“. Všechny uvedené přívlastky mají negativní konotaci a personifikované síly osudu jsou uvedeny jako dcery bohyně Nyx – Noci. O Moirách se zde ještě praví: αἵτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραιβασίας ἐφέπουσιν, což doslova znamená: „které pronásledují/stíhají přestupky/přešlapy/provinění lidí i bohů“. Užití sloveso ἐφέπουσιν (efepúsín) od ἐφέπω (efepó) může znamenat i „řídím, spravuji“. V tomto kontextu však není použito významu tak, že by se dalo vyvodit, že Moiry něco rozhodují, ale že jen trestají provinění. Ovšem nestíhají jen přestupky lidí, nýbrž i bohů, z čehož by mohlo vyplývat, že tyto personifikované síly osudu jsou mocnější než bohové. Avšak v následující pasáži ze stejného díla se setkáváme se zcela opačným obrazem:

δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν Ὀρας,
Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν,
αἱ ἔργ' ὠρεύουσι καταθητοῖσι βροτοῖσι,
Μοίρας θ', ἣ πλείστην τιμὴν πόρε μητίετα Ζεὺς,
Κλωθῶ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἵτε διδοῦσι
θητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθὸν τε κακὸν τε.

Za druhou choť měl bělostnou Themis; ta zrodila Hóry,
Dobrozákonost, Právo a kvetoucí Mír, ona božstva,
která smrtelným lidem se starají o jejich díla,
ale i Moiry, jimž největší čest dal přemoudrý Zeus,
Klóthó, Lachesis, Atropos, přadleny tři, které v úděl

¹⁶ Spojení „přadleny tři“ se v originále nevyskytuje.

¹⁷ Hes. Th. 211-222

¹⁸ gen. masc. sg. od θάνατος (thanatos) „smrt“

¹⁹ Smith 1870: 671; Bailly 2000: 1088

smrtným lidem dávají zlo a dávají dobro.²⁰

Zde jsou Moiry děti²¹ bohyně Themis a Dia, který jim dal „největší čest“ udělovat lidem dobro a zlo, tedy rozhodovat o lidském osudu. Tato věta: Κλωθώ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἶτε βροτοῖσι γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε, což doslova znamená: „Klóthó, Lachesis a Atropos, které dávají smrtelníkům, když se narodí, dobré i zlé, aby měli“, se objevuje v obou výše citovaných úryvcích. V prvním případě jim tato pravomoc náleží sama o sobě, v druhém jim ji propůjčil Zeus.

Jejich jména se překládají jako „Předoucí, Udělující a Neodvratná“.²² Κλωθώ od slovesa κλώθω (klóthó) „předu“, Λάχεσις od slovesa λαγχάνω (lanchanó) „dostávám přiděleno (losem), ustanovuji losem“, respektive od jeho infinitivu aoristu aktiva λαχεῖν (lachein) - etymologicky souvisí se substantivem λάχος (lachos) „úděl, přidělený podíl“ a Ἄτροπος by se dala přeložit též jako „nezměnitelná“ nebo dokonce i „věčná“ – od slovesa τρέπω (trepó) „otáčím, měním“ a je užit negativní prefix α- (a-).²³

Tyto dva úryvky z Hésioda uvádějí jeden z problémů týkajících se osudu a tím je: kdo určuje osud? A jaký je vztah mezi osudem a bohy: zda je osud síla zcela oddělená od vůle bohů, tedy jestli jsou bohové zahrnuti v událostech určovaných osudem či zda sami bohové osud určují. V následující části se zaměřím na otázku, kdo určuje osud v dřívějším díle u Homéra a později v tragédiích.

2.2.2.1. V básních homérských

Podle Zdeňka K. Vysokého²⁴ v obou homérských básních zasahují do průběhů událostí dva činitelé: bohové i osud. Jejich působení se někdy doplňuje, jindy se však rozbíhá jinými směry, jakoby se jednalo o dva rovnocenné a vzájemně nezávislé činitele rozhodující o světovém řádu²⁵ a Vysoký podává podrobný výčet badatelů konce 19. a začátku 20. století a jejich názorů na problém vztahu bohů a osudu.²⁶

Zjednodušeně lze říci, že máme dvě skupiny badatelů: jedni zastávají názor, že osud je shodný s vůlí bohů nebo Dia a druzí považují bohy za nástroj osudu.²⁷

²⁰ Hes. *Th.* 901-906

²¹ Jiná verze o původu Moir se nachází v Platónově 10. knize Ústavy, kde popisuje stavbu vesmíru jako vřeten otačejících se na klíně Nutnosti a zmiňuje tři Moiry jako dcery Nutnosti, které zpívají o minulosti, přítomnosti a budoucnosti (616c-617d). A i jiní pozdější autoři mají další odlišné genealogie Moir (Smith 1870: 110).

²² Svoboda 1973: 392

²³ Viz slovníky LSJ, Liddel, Scott 1961 a Bailly 2000.

²⁴ Vysoký 1936: 113

²⁵ V obou básních se vyskytují časté zmínky, kdy rozhoduje Zeus nebo osud. Viz níže.

²⁶ Vysoký (1936) jednotlivé teorie dělí podle tří stanovisek: mytologického, nábožensko-filosofického a literárně estetického.

²⁷ Ehnmark 1935: 74

Jak již bylo řečeno, Moira znamená „podíl, úděl“ a síla osudu, která tento „údel“ člověku přiděluje. U Homéra se většinou setkáváme s jednou Moirou, v plurálu jsou Moiry zmíněny jen jednou: τλητὸν γὰρ **Μοῖραι** θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν²⁸ „**Moiry** totiž lidem daly snášlivou/trpělivou mysl“. Toto je také jedna z mála pasáží, kdy se Moiry jeví jako personifikovaná božstva osudu. Moira v singuláru se obětuje v personifikované formě jako bytost, která lidem přede vlákno jejich budoucnosti: τῷ δ' ὥς ποθι **Μοῖρα κραταιή** - γιγνομένῳ **ἐπένησε λίνῳ**,²⁹ ὅτε μιν τέκον αὐτῇ „Tak zajisté **přemocný osud – nití** mu **upředl** v den, v němž já jej zrodila sama,³⁰“ hovoří Priamova manželka Hekabé o svém synovi Hektorovi, když se, na základě poselství od bohů, její manžel chystá vypravit pro synovo tělo k Achilleovi. A také během života řídí Moira lidské činy: o Amfioovi, který bojuje na straně Tróji s hrdinou Aiantem je řečeno: ἀλλὰ ἐ **μοῖρα** - ἤγ' ἐπικουρήσοντα μετὰ Πριάμῳν τε καὶ υἱᾶς „avšak jej **osud** – nutkal, by Priamu králi a synům na pomoc přišel.“³¹ Homérova personifikovaná Moira není uvedena s žádným atributem, neobjevuje se osobně během děje a není známá žádná její genealogie, proto je velmi pravděpodobné, že je slovo Moira používáno jako synonymum dalšího výrazu pro osud Aisy³²: ὕστερον αὖτε τὰ πείσεται ἄσσοι οἱ **αἴσα** - γιγνομένῳ **ἐπένησε λίνῳ** ὅτε μιν τέκε μήτηρ „cokoliv **Osud** mu – **nití** mu **upředl** v den, kdy máť jej zrodila na svět,³³“ pronáší bohyně Héré o Achilleovi na sněmu bohů před jeho bojem proti Aineovi. Je zde použito totožného spojení ἐπένησε λίνῳ (epenése linó) „upředla nití/vláknem“ jako ve výše zmíněném příkladu o Moirě.

Na jiných místech se vyskytuje osud člověka jakožto Diova vůle nebo obecně vůle bohů: μή σε γέρον οὐδ' αὐτὸν ἐνὶ κλισίῃσιν ἐάσω - καὶ ἰκέτην περ ἑόντα, **Διὸς** δ' ἀλίτωμαι **ἐφετμᾶς** „sic bych ti samému, starče, zde ve staně, ublížit mohl, - třebaže s prosbou s přišel - a poruší **Diovu vůli**,“³⁴ říká Achilleus Priamovi, když stařec přichází prosit o tělo svého syna Hektora, které Achilleus původně nechtěl vydat. Je zde užito slovo ἐφετμή (efetmé), které se překládá spíše jako „příkaz, nařízení“. ³⁵ O Odysseovi se na začátku druhého Homérova eposu praví: ἀλλ' ὅτε δὴ ἔτος ἦλθε περιπλομένων ἐνιαυτῶν, - τῷ οἱ **ἐπεκλώσαντο θεοὶ** οἰκόνδε νέεσθαι - εἰς Ἴθάκην „ale když oběhem let již konečně nastala doba, - ve které věční **bozi** mu do vlasti **určili** návrat – Ithaky.“³⁶ Menelaos říká o Telemachovi, synovi Odyssea: ῥεῖα δ' ἀρίγνωτος γόνος ἀνέρος ᾧ τε **Κρονίων**³⁷ - ὄλβον **ἐπικλώση** γαμέοντί τε γεινομένῳ τε „přesnadno mužův

²⁸ Hom. Il. 24, 49

²⁹ γιγνομένῳ ἐπένησε λίνῳ (gignomenó epenése linó) „upředla mu vlákno, když se narodil“

³⁰ Hom. Il. 24, 209-210

³¹ Hom. Il. 5, 613-614

³² Smith 1870: 1109-1110

³³ Hom. Il. 20, 127-128

³⁴ Hom. Il. 24, 569-570

³⁵ O nařízení boha viz níže.

³⁶ Hom. Od. 1, 16-18

³⁷ =Kronovec, tj. Zeus

rod jest poznati, kterému hojně – štěstí **usoudil Zeus** v den zrození jeho i sňatku.“³⁸ Ve dvou posledních příkladech je užito slovesa ἐπικλώθω (epiklóthó) „urřádám, uvíjím, uděluji“ nebo „přisoudit, ustanovit“ tedy předení jakožto představa lidského osudu je zde připisována bohům.

Také se zdá, že je v moci Dia dříve určený osud změnit: ὦ μοι ἐγών, ὃ τέ μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν - **μοῖρ'** ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο δαμῆναι „běda, že **osudem** má můj Sarpédón, nejdražší z mužů, - rukama Patroklovýma být zbaven života svého.“³⁹ Osudem – Moirou hrdiny a Diova syna Sarpedóna je, aby padl rukama Patroklovýma, ale Zeus zvažuje, jak říká své manželce, zda by ho něměl zachránit a přenést do rodné Lykie, či jej má nechat zemřít.⁴⁰ Na což Héré rozhořčeně odpovídá:

αἰνότητα Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον εἶπες.
ἄνδρα θνητὸν ἐόντα **πάλαι πεπρωμένον αἴση**
ἄψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
ἔρδ': ἀτὰρ οὐ τοι πάντες ἐπαινέομεν θεοὶ ἄλλοι.
ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆσιν:
αἶ κε ζῶν πέμψης Σαρπηδόνα ὃν δὲ δόμον δέ,
φράζεο μὴ τις ἔπειτα θεῶν ἐθέλησι καὶ ἄλλος
πέμπειν ὃν φίλον υἱὸν ἀπὸ κρατερῆς ὑσμίνης:
πολλοὶ γὰρ περὶ ἄστῳ μέγα Πριάμοιο μάχονται
υἱέες ἀθανάτων, τοῖσιν κότον αἰνὸν ἐνήσεις.

Jakés to pravil slovo, ty Kronův přehrozný synu?
Muže, jenž smrtelný jest, jenž **propadl osudu dávnno**,
ze smrti plné smutku bys nazpět vyrvati mínil?!
Pro mne! – však ostatní bozi ti čin ten neschválí všichni!
Bude-li do vlasti své tvůj Sarpedón zaživa vyrván,
uvaž, že jiný z bohů se též pak snažiti bude,
aby mu milý syn byl vyrván ze seče kruté:
vždyť přec svádějí boj kol hradeb Priama vládce
mnozí synové bohů – a ty je tím popudíš hrozně.⁴¹

Ačkoliv se o Sarpedónovi praví, že **πάλαι πεπρωμένον αἴση** (palai peprómenon aisé) „dávnno bylo přisouzeno/určeno Aisou“, lze z Diova přemítání vyvodit, že by bylo možné tento osud změnit, k čemuž se na základě Héřiny rozhořčené rady nakonec neuchýlí. Z toho vyplývá, že osud jakožto síla netotožná s bohy nerozhoduje o lidských záležitostech absolutně. A zdá se, že dokonce i smrtelník může sám ovlivnit svůj osud.⁴² Ovšem jinde je uvedena situace zcela opačná – jak pronáší Athéna v podobě starce k Telemachovi: ἀλλ' ἦ τοι **Θάνατον** μὲν ὁμοίον οὐδὲ θεοὶ περ - καὶ φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλκόμεν, ὅπποτε κεν δὴ -

³⁸ Hom. Od. 4, 207-208

³⁹ Hom. Il. 16, 433-434

⁴⁰ Hom. Il. 16, 435-438

⁴¹ Hom. Il. 16, 440-449

⁴² Viz níže o Aigistovi a Achilleovi

μοῖρα ὀλοή καθέλησι τανηλεγέος **θανάτοιο** „arciže **odvrátit smrt**, všem společnou, **nelze ni bohům**, - kdyby i sebe kdo jim byl milejší, jakmile jednou – **zhoubný úmrtí los** jej zachvátí zármutku plný.“⁴³ Zhoubným losem je míněna μοῖρα ὀλοή θανάτοιο (moira oloé thanatoio) „smrtící a zhoubná Moira“.

Lidský osud končí smrtí, proto je osud často zmíněn jako μοῖρα θανάτοιο (moira thanatoio) „moira smrti“ nebo „smrtící moira“⁴⁴ spolu s adjektivem ὀλοή (oloé) od ὀλοός (oloos) „zhoubný, ničivý“. Nebo je Moira zmíněna spolu se smrtí – θάνατος (thanatos) jako např. při popisu smrti hrdiny na straně Tróji Hypsénora, syna Doloríonova: αἱματόεσσα δὲ χεῖρ πεδίῳ πέσε: τὸν δὲ κατ’ ὄσσε - ἔλλαβε πορφύρεος **θάνατος** καὶ **μοῖρα** κραταιή „ruka mu, samá krev, jest uřata, krvavou **smrtí** – oči mu zastřeny byly a životním **osudem** mocným“⁴⁵

Jak je vidět, odpověď na otázku, kdo rozhoduje o osudu, není jednoznačná. Koncept osudu jako rozhodnutí nějakého boha se však zdá primárnější než osud jakožto síla nezávislá na bozích nebo dokonce stojící nad nimi, jak reprezentuje pozdější⁴⁶ vývoj.⁴⁷ Zdá se, že tuto ideu zastává Ugo Bianchi⁴⁸ ve svém díle o podobě predestinace u Homéra *Dios Aisa*, kde autor klade hlavní důraz na to, že osud závisí na rozhodnutí Dia, a vysvětluje všechna místa v textu obou eposů, ze kterých lze vyvodit, že osud je nezávislá mocnost, tak, aby potvrdila jeho ideu. Podle té byl osud oddělen od Dia značně později a poté se stal silou dokonce mocnější než bohové.⁴⁹ Což je celkem pravděpodobná teorie, protože zmínky o osudu v homérských eposech napovídají, že se zde nesetkáváme s osudem jakožto silou stojící nad bohy, ale že když je zmíněn osud, jedná se o „přidělený úděl“. Ve většině případů, kdy se hovoří o lidském údělu (tedy o Moirě nebo Aise), není zmíněn zdroj, který tento úděl určil. V jiných případech je však explicitně uvedeno, že jde o rozhodnutí boha, respektive Dia. A některé další případy dokonce ukazují, že bohové mohou původně určený osud měnit. Jediné případy, kdy se zdá, že se v Iliadě nebo Odysseji setkáváme s personifikovaným osudem, jsou místa, kde se hovoří o Moirě a o smrti, kteří přišli nebo brzy přijdou pro daného hrdinu.⁵⁰

⁴³ Hom. Od. 3, 236-238

⁴⁴ Kromě zmíněného příkladu dále např. Hom. Od. 2, 99-100 a 24, 28-29.

⁴⁵ Hom. Il. 5, 82-83

⁴⁶ Např. v době helénismu: „vystupovala do popředí představa o náhodě působící na lidské osudy.“ (Oliva 2001:109) Vrtkavý osud v podobě bohyně Tyché (τύχη) nabýval na důležitosti (Oliva 2001:110).

⁴⁷ C. Widengren. Religionens värld. Stockholm. 1953. 2. vyd. 10f. In Ringgren 1964: 9

⁴⁸ Bianchi, Ugo, Dios aisa: destino, uomini e divinità nell'epos, nelle teogonie e nel culto dei Greci, Roma, Signorelli, 1953

⁴⁹ Ringgren 1964: 9

⁵⁰ Ehnmark 1935: 74-75

2.3.1.2. V tragédiích

Bohužel ani u tragédií není snadné na otázku, kdo rozhoduje o osudu, odpovědět. Co je jisté je, že řecké tragédie jsou plné příkladů ukazujících, že člověk je kontrolován numinózními silami. Mohlo by se říct, že řecké drama je dramatem determinismu.⁵¹

Vřecké tragédii nabývá osud podoby nutnosti (ἀνάγκη - ananké) jak dokládají příklady z her všech tří dochovaných tragiků: Prométheus ve svém monologu na začátku hry po spoutání Héfaistem praví: „Je třeba snášet přisouzený osud (πεπρωμένη - pepromené)⁵² co nejlhčeji: dobře, dobře vím, že síla nutnosti (ἀνάγκη - ananké)⁵³ je nezdolná.“⁵⁴ „Ach, měním ztěžka jen svůj úmysl! Leč s nutností (ἀνάγκη - ananké) je marné bojovat,“⁵⁵ říká Kreón, když je Teiresiem a náčelníkem sboru thébských starců přesvědčen, aby přehodnotil své negativní rozhodnutí o propuštění Antigony z kobky. Meneláos v monologu pronáší: „To není výrok můj, leč slovo mudrců, že není vyšší moci nad moc nutnosti (ἀνάγκη - ananké).“⁵⁶ Tragédie tedy také mohou být popsány jako příběhy souboje mezi osudem či nutností a svobodnou vůlí.⁵⁷ Hlavním tématem je tedy rozpor mezi vůlí a touhou člověka po svobodě a nutností či osudem.⁵⁸

Osud neboli nutnost je v tragédiích sdělována pomocí předzvěstí. Nejčastějším „dárce předzvěstí“⁵⁹ je Apollón, který by mohl být nazýván „bohem předzvěstí“, ale to neznamena, že by on byl síla určující osud. Nacházíme však zmínky, že lidský osud určují bohové, jak ukazují příklady z her Aischylových a zlomky ze ztracených dramát Sofokleových: Eteoklés praví náčelníci sboru thébských dívek, která jej varuje před prolitím krve vlastního bratra: **Θεῶν** διδόντων οὐκ ἄν ἐκφύγοις κακά. „Zla nelze zniknout,⁶⁰ chtí-li tomu **bohové**.“⁶¹ **θεοῦ** δὲ **πληγὴν** οὐχ ὑπερπηδᾷ βροτός „Před **boží ranou** neuskočí smrtelník.“⁶² Dále nacházíme mnoho zmínek, že je to právě Zeus, kdo rozhoduje o osudu: Sbor naříká nad smrtí svého krále Agamemnóna: ἠὲ ἰή, διαὶ **Διὸς** - παναιτίου πανεργέτα: - τί γὰρ βροτοῖς **ἄνευ Διὸς** τελεῖται; - τί τῶνδ' οὐ θεόκραντόν ἐστιν; „Ó žel! To **Dia** dílo jest, - jenž působí vše a provádí vše. – Co splňuje se smrtelníkům **bez Dia**? – I toto je všechno z vůle boží.“⁶³ αἴσχη μὲν, ᾧ γυναῖκες, οὐδ' ἄν εἰς φύγοι - βροτῶν ποθ', ᾧ καὶ **Ζεὺς** ἐφορμήσῃ κακά - νόσους δ' ἀνάγκη τὰς

⁵¹ Agard 1933: 117-118

⁵² Jedná se o participium od mediálního slovesa v perfektu *πέπρωμαι* (peprómai), které se vyskytuje jen ve 3SG *πέπρωται* (peprótai) a znamená „to, co je přisouzené“ (LSJ).

⁵³ Starořecké termíny uvádím v nominativu, ne ve tvarech, ve kterých stojí v textu.

⁵⁴ A. Pr. 103-105

⁵⁵ S. Ant. 1105-1106

⁵⁶ E. Hel. 514

⁵⁷ Svoboda 1973: 444

⁵⁸ Edsman 1967: 26

⁵⁹ Tedy ve smyslu, že dar předvídání daný věštcí pochází od něj a jedna z nejvýznamějších věštíren, v Delfách, byla zasvěcena právě jemu. Viz níže.

⁶⁰ = uniknout; Tedy: „Když bohové dávají zla, neunikneš.“

⁶¹ A. Th. 719

⁶² Zlomek 961 – Neznámá hra

⁶³ A. Ag. 1485-1488

θηλάτους φέρειν „Mé ženy, ani jeden člověk neprchne – před hanbou, sešle-li naň **Zeus** pohromy. – Útrapy přišlé z nebe třeba snášeti.“⁶⁴ αὐεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι „**Diovy kostky** vždycky dobře padají.“⁶⁵ θνητὴν δὲ φύσιν χρὴ θνητὰ φρονεῖν, - τοῦτο κατειδόμενος ὡς οὐκ ἔστιν - πλὴν Διὸς οὐδεὶς τῶν μελλόντων - ταμίας ὃ τι χρὴ τετελεσθαι. „Lidský má myslit lidská přirozenost – a vědět máme to, že není – než **Zeus** žádný budoucna – dárce...“⁶⁶ Dále nalézáme zmínky naznačující, že ostatní bohové nemohli rozhodovat, ba ani se vyhnout osudu, tedy nutnosti: οὐδὲ θεοῖς αὐθαίρετα πάντα πέλονται – νόσφι Διὸς κείνος γὰρ ἔχει τέλος ἤδη καὶ ἀρχὴν ”... **ani bohům** se nedaří věci, jak sami si přejí, - **kromě samotného Dia**. Ten počátek i konec drží.“⁶⁷ πρὸς τὴν ἀνάγκην οὐδ' Ἄρης ἀνθίσταται „**Ni Arés** nestaví se v cestu osudu.“⁶⁸ A setkáváme se i s příklady, kdy je osud určován jinou numinózní silou, jmenovitě Tyché: πῶς οὖν μάχωμαι θνητὸς ὦν θεία τύχη - ὅπου τὸ δεινόν, ἐλπίς οὐδὲν ὠφελεῖ „Jak bojovat mám - člověk - s **božským osudem**, - když proti hrůzám nepomáhá naděje.“⁶⁹ Zde je uveden „božský osud“ neboli „božská náhoda“. Otázka je, zda se jedná o božský atribut Tyché nebo o určení osudu bohy. V dalším příkladu je uvedena jen Tyché {A.} ἔζης ἄρ', οὐδὲ γῆς ἔνερθ' ὄχου θανών; - {B.} οὐ γὰρ πρὸ μοίρας ἢ τύχη βιάζεται. „A: Tys živ a ještě mrtev neodešels v zem? - B: Netíšní **osud** dřív, než bylo určeno.“ Posel v Sofokleově *Antigoně* vypráví sboru: τύχη γὰρ ὀρθοῖ καὶ τύχη καταρρέπει - τὸν εὐτυχοῦντα τὸν τε δυστυχοῦντ' αἰεὶ „Neb osud (tyché) drtí, osud (tyché) povznáší jak nešťastného, tak i šťastného, a co má přijít, nikdo netuší.“⁷⁰ A jinde se zdá, že rozhodnutí Tyché nezabrání ani Zeus: ὅστις δὲ θνητῶν θάνατον ὀρρωδεῖ λίαν, - μῶρος πέφυκε· τῇ τύχη μέλει τάδε. - ὅταν δ' ὁ καιρὸς τοῦ θανεῖν ἐλθῶν τύχη, - οὐδ' ἂν πρὸς αὐλὰς Ζηνὸς ἐκφύγοι μολών. „Kdo z lidí smrti nadmíru se obává, - je blázen. O tu věc se osud stará sám. – Až **osudový** smrti den se přiblíží, - tu neprchne, byť došel k Diovi.“⁷¹ Zdá se, že u Aischyla se určený osud shoduje s vůlí Dia, ale např. v *Prométheovi* se objevuje Moira jako silnější či nadřazená Diovi.⁷² A v Eumenidách se setkáváme s triumfem Olympských bohů nad staršími chthonickými božstvy spojenými s temnotou a hrůzou nahánějícími silami.⁷³

Tragicí používali mytologické příběhy z dřívějších dob, které prezentovaly lidskou víru v kontrolu záležitosti lidí nevyhnutelným osudem nebo „vrtošivými“ bohy. Tragédie sepsané v 5. st. př. n. l. tedy převzala funkci nadpřirozeného zásahu a příslušící kontrolu z příběhu

⁶⁴ Zlomek 680 - Faidra

⁶⁵ Zlomek 895 – Neznámá hra

⁶⁶ Zlomek 590 - Téreus

⁶⁷ Zlomek 1129 – Neznámá hra

⁶⁸ Zlomek 256 - Thyestés

⁶⁹ Zlomek 196 - Potomci

⁷⁰ S. Ant. 1158-1160

⁷¹ Zlomek 951 – Neznámá hra

⁷² Edsman 1967: 26

⁷³ Edsman 1967: 30

z dřívějších vyprávění. Ale tyto zásahy byly pozměněny. Výraz pro osud Aisa, který byl často užíván Homérem, se u Aischyla vyskytuje výjimečně a jen čtyři krát v dílech dvou zbývajících tragiků. Jak již bylo zmíněno, je často užíváno výrazu Ananké – nutnosti a objevují se také Tyché „náhoda či osud“ jako „nejistota“ nebo jako „štěstí či neštěstí“ a Até „zhoubu“ jako následek spáchání ὕβρις (hybris) „zpupnost“, tedy jako následek přílišné pýchy nebo troufalosti. Moira a τὸ πεπρωμένον (to peprómenon) „to, co je souzeno“ jsou většinou užity ve smyslu „smrt“. Sbor v tragédiích, protože není schopný jednat sám, často truchlivě mluví o nevyhnutelném osudu.⁷⁴

Někdy vstupuje na scénu osud, nutnost nebo bohové jako ospravedlnění, proč hrdina jednal tak, jak jednal.⁷⁵

Pro Aischyla byla víra, že: „Zeus, který vládne veškerenstvu, moudře vede svět skrze utrpení z chaosu k řádu, z násilí k právu, z bojů k usmíření, zcela samozřejmě.“⁷⁶ Sofoklés akceptuje existenci bohů jako danost a tam hledá místo pro člověka a: „úbytek tradiční zbožnosti jej naplňuje úzkostí.“⁷⁷ U Euripida už božská aktivita není projev milosti, ale násilí na člověku. Nejmladší tragik často kritizuje zděděné náboženské představy.⁷⁸ Paní Stehlíková rozdílný pohled na náboženství a bohy u těchto tří tragiků vysvětluje odlišnými dobami, v nichž se narodili, dospěli a žili, protože Athény v proměnách doby zanechávaly jiný dojem ve svých obyvatelích.

2.3.2. Skandinávie: Norny, Valkýry a Óðin

Ve skandinávské mytologii, jak se píše např. ve *Vědmině věštbě*,⁷⁹ určují běh života a rozhodují o osudu lidí Norny,⁸⁰ které se nazývají Urd, Verdandi a Skuld. Jméno Urd ve staroseverštině *Urðr* (fem.) je odvozeno od préterita slovesa *verða* „být, stát se“ a jedním z významů formy slova *urðr* v maskulinu je „smrt“. Pojmenování další Norny ve staroseverštině *Verðandi* je také odvozeno od slovesa *verða*, přesněji se jedná o jeho participium přítomnosti. A ve jméně *Skuld* je stejný kořen jako u modálního slovesa *skulu*, které má obdobný význam jako anglické sloveso *shall*, které se svým významem týká budoucích dějů.⁸¹ Je možné, že poměrně logické přiřazení Norn k časové diferenciaci na minulost, přítomnost a budoucnost bylo ovlivněno konceptem řeckých Moir.⁸² Staroseverské chápání

⁷⁴ Agard 1933: 117-119

⁷⁵ Agard 1933: 125; Např. Orestés – viz níže.

⁷⁶ Stehlíková 1991: 38

⁷⁷ Stehlíková 1991: 39

⁷⁸ Stehlíková 1991: 39-40

⁷⁹ *Vsp* 20

⁸⁰ Staroseversky femininum *normr* (sg. *norm*) – výraz má nejasnou etymologii (Mundal 1993: 625).

⁸¹ Mundal 1993: 626; MacCulloch 1964: 243

⁸² MacCulloch 1964: 243

časových rovin bylo totiž odlišné než, že minulost, přítomnost a budoucnost jsou striktně odděleny (jako tomu je např. i v současném pojetí). Pro staroseverského člověka minulost a budoucnost existovaly zároveň s přítomností – v jeho mysli tyto tři roviny v podstatě splývaly v jednu.⁸³

Else Mundal připodobňuje osud vytvářející činnost Norn k předení vlákna a uvádí⁸⁴ jako příklady tohoto konání 3. strofu z *První píseň o Helgim*:

Nótt varð í bæ, nornir kvómo,
þær er qðlingi aldr um skópo;
þann báðo fylki frægstan verða
oc buðlunga beztan þycija.

Noc byla nad dvorem, přilétly⁸⁵ Norny,
aby osud určily reku:
ve vínek mu daly vlohy vůdce,
knížat všech měl se králem státi.

Snero þær af afli **ørlogbátto**,
þá er borgir braut í Brálundi;
þær um greiddo gullin símo
oc und mána sal miðian festo.

Vlákna osudu v osnovu tkaly
bojovníku v brálundském hradu.
Rozprostřely zlatou přízi
v jasně světlé měsíce síni.⁸⁶

a 14. strofu z *Písne o Reginovi*:

Ec mun fœða fólcdiarfan gram;
nú er Yngva konr með oss kominn;
siá mun ræsir rícstr und sólo,
þrymr um qll lqnd **ørloqsímo**.

Velitele vojsk vychovat musím.
Yngviho potomek přišel sem právě!
Nad všechny muže mocnější bude,
všechnu zem ovine jeho **osudu nit**.⁸⁷

V *Písni o Reginovi* je sice užito slova *ørloqsíma* „vlákno osudu“, ale ne ve spojení s Nornou/Nornami, nýbrž k popisu Sigurdovy slavné budoucnosti. A *První píseň o Helgim*, kde je užito slova *ørlogbáttr* „vlákno osudu“, uvádí Karen Bek-Pedersen ve svém článku o Nornách a předení⁸⁸ jako jeden ze tří jediných výskytů z dochované severské literatury zmiňující zpracovávání vlákna. Jako další dva autorka uvádí⁸⁹ skaldskou báseň *Bitevní píseň*⁹⁰ a eddickou *Píseň o Vqlundovi*.⁹¹ Ovšem z těchto tří příkladů *Bitevní píseň* obsahuje metaforu o tkaní ve spojení s Valkýrami a *Píseň o Vqlundovi* obsahuje jen zmínku o blíže neurčených ženách a předení. Tedy jediným místem v eddické i skaldské poezii a Snorriho Eddě, kde je explicitně řečeno o spojení Norn a vlákna je *První píseň o Helgim*, která je považována za jednu z nejmladších eddických písní.⁹² Karen Bek-Pedersen shrnuje, že nedostatek zmínek

⁸³ Králová 2012: 127-128

⁸⁴ 1993: 625

⁸⁵ V jiných vydáních se uvádí: „nornir koma“. Je zde užito slovesa *koma* „přijít“ ve 3. osobě plurálu préterita, tedy: „přišly Norny“ (Jónson (2) 1932: 182).

⁸⁶ *HH* i 2-3

⁸⁷ *Reg* 14

⁸⁸ „Are the spinning norns just a yarn?“ (2007)

⁸⁹ 2007: 2

⁹⁰ *Darr* 2-4

⁹¹ *Vql* 1

⁹² Bek-Pedersen 2007: 2-3, 5

souvisejících s Nornami a předemím v dochovaných primárních zdrojích ukazuje, že „Norny, které předou“, tedy koncept bohyň osudu, které vytváří osud předemím vlákna, nebyla původní severská představa. Ale jednalo o výpůjčku, která se jakožto atribut Norn nerozšířila a nebyla v rámci skandinávských mytologických představ užívána univerzálně.⁹³

Z pasáže z *První písně o Helgim* ovšem vyplývá jiná důležitá vlastnost bohyň osudu a to, že Norny osud sdělují. Přicházejí osobně k hrdinovi a nejen, že určují jeho budoucí osud, ale i informují o tom, co mu určily.

Stejná informace o třech Nornách určujících osud s odkazem na eddickou píseň je zachována i u Snorriho.⁹⁴ Autor mladší Eddy dále uvádí, že existují i jiné Norny, které jsou buď božského původu, nebo z rodu álfů anebo z rodu skřetů a vysvětluje, že ty z dobrého rodu dávají dobrou sudbu a zlé Norny zapříčiňují neštěstí.⁹⁵ V *Písni o Reginovi* mluví Andvari o zlé Norně, která určila jeho osud žít v podobě štiky.⁹⁶ O různém původu Norn hovoří i Fáfni v *Písni o Fáfnim* při rozhovoru se Sigurdem.⁹⁷

Norny jsou však nejčastěji popisovány jako kolektivní síla. Jakožto 3 samostatné postavy a reprezentace personifikovaného osudu pod výše uvedenými jmény se vyskytují jen ve *Vědmině věštbě*, respektive u Snorriho.⁹⁸ Ale jméno Urð se objevuje ve skaldské poezii⁹⁹ a v pojmu *Urðarbrunnr* „Urdina studna či zřídlo“, nad kterým stojí jasan Yggdrasil¹⁰⁰ (podle Snorriho pod jeho třetím kořenem) a u zřídla sídlí tři Norny.¹⁰¹ A jméno Skuld je uvedeno ve výčtu Valkýr.¹⁰²

Příklady zmínek o Nornách coby kolektivní síle jsou např. když Fáfni oznamuje, že Sigurð nezbudí Sigrdrífu ze spánku, dokud čas nebude určen Nornami.¹⁰³ V *První písni o Helgim* jsou zmíněny Norny, které přišly, aby určily hrdinův osud,¹⁰⁴ a v *Druhé písni o Helgim* dává hrdina Nornám zodpovědnost za smrt Bragiho a Hogniho, které on zabil.¹⁰⁵ V *Kratší písni o Sigurdovi* Guðrún říká, že to byly Norny, kdo jí a Brynhildě určil trýzeň touhy.¹⁰⁶

Kromě Norn nacházíme i jiné postavy, které připadají v úvahu jako ti, kteří určují osud. V Gylfiho oblouznění Snorri podává výklad¹⁰⁷ o ženských bytostech a zmiňuje Valkýry, které obsluhují ve Valhale, ale také: „Óðin je vysílá do všech bitev a ony vyvolují ty, co zahynou, a

⁹³ 2007: 8

⁹⁴ *Gylf* 15:53

⁹⁵ *Gylf* 15: 53; Rozdělení na dobré a špatné normy mohlo být ovlivněno křesťanstvím (Mundal 1993: 626).

⁹⁶ *Reg* 2

⁹⁷ *Fáf* 12-13

⁹⁸ Steinsland 2005: 249-250; Mundal 1993: 625-626

⁹⁹ Steinsland 2005: 250

¹⁰⁰ *Vsp* 19

¹⁰¹ *Gylf* 15: 52

¹⁰² *Vsp* 30

¹⁰³ *Fáf* 44

¹⁰⁴ *HH* i 2

¹⁰⁵ *HH* ii 20

¹⁰⁶ *Sigsk* 7

¹⁰⁷ *Gylf* 36: 68 - 71

určují vítězství.“¹⁰⁸ Také praví, že nejmladší Norna Skuld též vyjíždí volit padlé a rozhodovat boj.

Z právě řečeného by se dalo vyvodit, že v oblasti bitevního pole to jsou právě Valkýry, kdo rozhoduje o vítězství a prohře, tedy o smrti válečníka. Nicméně příběh Brynhild-Sigrdrífy, která je osvobozena Sigurðem ze spánku způsobeným trnem, kterým ji píchl Óðin za to, že přičkla vítězství v boji králi Hjálmgunnarovi, kterému Óðin určil porážku,¹⁰⁹ nám ukazuje, že Valkýry sice měly moc rozhodovat samostatně a přiřknout smrt tomu, koho ony samy vyvolily, ale nesměly tak činit proti vůli Óðinově. Totiž tím, že Brinhild-Sigrdrífa uděluje vítězství jinému králi, nenásleduje božský příkaz a Óðinem předurčený osud.¹¹⁰ Stejně jako s rozhodnutím o Sigmundově smrti, kdy si Óðin nepřeje, aby hrdina dále bojoval, a určuje mu zemřít na bojišti,¹¹¹ tak i v bitvě mezi Hjálmgunnarem a Agnarem je to Óðin, kdo původně určil Hjálmgunnarův vítězný osud. Brynhild-Sigrdrífa se tím však neřídí a je potrestána. Zde vidíme příklady určených osudů lidských bojovníků, jejichž konec cesty životem je rozhodnut Óðinem. Ale jak vyplývá z příběhu Hjálmgunnara a Agnara, toto rozhodnutí nemá absolutní platnost a osud bojovníka může být určen Valkýrou.

Mohlo by se zdát, že Valkýry a Norny jakožto bytosti rozhodující o lidském osudu by měly být nějakým způsobem spřízněné. Ale nic nenasvědčuje tomu, že by jejich jména byla navzájem zaměňována. Nikde není řečeno, že by Norny jednaly na příkaz Óðina. Vypadá to však, že Norny reprezentují osud, kterému jsou podřízeni sami bohové.¹¹²

Proti tomu je však na některých místech přítomen koncept Óðina určujícího osud. Kromě Sigmunda, který vysvětluje, že je to Óðin, kdo si nepřeje, aby ještě pozvedl meč a jeho působení v bitvách bylo omezeno Óðinovým rozhodnutím,¹¹³ i Dag v Druhé písni o Helgim pronáší, že to Óðin je zodpovědný za všechny osud.¹¹⁴

I přesto se zdá, že bohové jsou podrobeni stejnému osudu jako smrtelníci, což můžeme podložit příkladem boha Baldra a jeho matky Frigg, které se, ač byla sama bohyní, nepodařilo zabránit osudu zvěstovanému jejímu synovi.¹¹⁵

---

¹⁰⁸ Gylf 36: 71

¹⁰⁹ *Vqls XXI: 77; Sigrdr: 2, pros 3, pros 5; Helder 8*

¹¹⁰ Rivenbark 2011: 68

¹¹¹ *Vqls XII: 59*

¹¹² Bek-Pedersen 2008: 7-8

¹¹³ *Vqls XII: 59*

¹¹⁴ *HH ii 34: 266*

¹¹⁵ *Vsp. 31-32; Bdr 1-14*

2.3.3. „Osudu neunikneš“

V příbězích obou mytologií se často objevují zmínky, které poukazují na nevyhnutelnost osudu, na nemožnost změnit předem určený průběh událostí, na odevzdanost přicházejícímu, na nezměnitelné předurčení. Přičemž se často jedná o situace související se smrtí hrdiny, protože smrt je ten osud, ke kterému směřuje každý. Tyto výroky lze brát jako příklad víry, že síla osudu je nevyhnutelná. Touto podkapitolou chci ukázat důležitost osudu a odevzdanost přisouzenému, kterou v mnohých případech vyjadřují hrdinové svými vlastními slovy nebo je jejich nemožnost vyhnout se svému údělu vyjádřena slovy „vševědoucího vypravěče“.

Příklady z řeckých pramenů, které ukazují podřízenost něčemu danému, něčemu, čemu se nelze vyhnout, byly rozebrány v podkapitole o silách osudu v tragediích, proto následují jen příklady skandinávské.

Tak čteme v příběhu o Völsunzích následující výroky: král Völsung pronáší před svou poslední bitvou: „...vždyť jednou musí umřít každý. Smrti nakonec neunikne nikdo.“¹¹⁶ „...Tvůj osud však stejně je už určen. ...“¹¹⁷ a „Není mám dáno, abychom spolu žili,¹¹⁸ praví Brynhild Sigurðovi. O Sigurðovi se těsně před jeho smrtí píše: „... ale proti svému osudu a smrti by stejně nic nezmohl.“¹¹⁹ Sigurð říká Guðrúně „Proti osudu nikdo nic nezmůže.“¹²⁰ Grímhild oznamuje Guðrúně: „Je ti určen král Atli, žádného jiného nedostaneš.“¹²¹ O Gunnarovi po Vingihovi příjezdu s Atliho pozváním se píše: „... a proti osudu stejně nic nezmohl.“¹²² Gunnar praví své manželce Glaumvöře, poté, co odmítl její výklad snů věštících zradu: „Ale svému osudu člověk neunikne a je možné, že se mnoha roků nedožiju.“¹²³ Guðrún pronáší k bratrům po zjištění, že nenašla způsob, jak zabránit jejich příjezdu k Atliho paláci: „Proti osudu však nikdo nic nezmůže.“¹²⁴

V další sáze o dávnověku o Šíповém Oddovi říká Hjálmar Oddovi před pronesením předsmrtné písně: „Každý zemře, když přijde jeho chvíle.“¹²⁵ A zcela stejná slova, která ve staroseverštině zní *Deyja skal hverr um sinn*,¹²⁶ pronáší později i sám Odd po bitvě, ve které ztratil všechny své muže, k svému protivníkovi Sæmundovi.¹²⁷

¹¹⁶ *því at eitt sinn skal hverr deyja, en engi má undan komaz at deyja um sinn; Völs V: 42*

¹¹⁷ *öll eru möl of metin*, což doslova znamená, že vše zlé je předurčeno; *Völs XX: 81; Sigrdr 20*

¹¹⁸ *eigi er þat skipat, at vit búim saman; Völs XXV: 85 (XXIV)*

¹¹⁹ *mátti hann ok eigi við sköpum vinna né sínu aldragi; Völs XXXII: 101 (XXX)*

¹²⁰ *en engi má við sköpum vinna; Völs XXXII: 102 (XXX)*

¹²¹ *þenna konung mun þér skipat at eiga, en engan skaltu elligar eiga; Völs XXXIV: 108 (XXXII)*

¹²² *mátti ok eigi við sköpum vinna; Völs XXXV: 110 (XXXIII)*

¹²³ *ok má ekki forðaz sitt aldrag; en eigi ólíkt, at vér verðum skammæir; Völs XXXVII: 112 (XXXV)*

¹²⁴ *en engi má við sköpum vinna; Völs XXXVIII: 113 (XXXVI)*

¹²⁵ *Hjálmar pros 1; Qrv XIV: 64*

¹²⁶ *Qrv XIV a Qrv XVI*

¹²⁷ *Qrv XVI: 70*

V Eddě nacházíme: Hamdi nebo Sqrli pronáší těsně před svou smrtí: „... Večera se nedočkáš, nechce-li Norna.“¹²⁸ Fáfni říká Sigurðovi „Rozsudek Norny tě na břehu stihne, ... Souzené smrti neunikneš.“¹²⁹

Jak vidíme, ve většině případů se výroky o nevyhnutelném osudu vskutku pojí s výroky o přicházející smrti a někdy je souvislost se souzenou smrtí přímo vyjádřena ve významu použitého slova. První příklad (*því at eitt sinn skal hverr deyja, en engi má undan komaz at deyja um sinn* „...vždyť jednou musí umřít každý. Smrti nakonec neunikne nikdo.“), kde je užito slovesa *deyja* „zemřít“ a poslední příklad (*Norna dóm - þú munt fyr nesiom hafa ... allt er feigs forað* „Rozsudek Norny tě na břehu stihne, ... Souzené smrti neunikneš.“), kde je použito slova *feigs* „souzená smrt“, ukazují bohatost staroseverské slovní zásoby týkající se smrti. Sloveso *deyja* etymologicky souvisí s maskulinem *daudi* „smrt, fyzická smrt“ a adjektivem *daudr* „mrtvý“. Slovo *feigs* je tvarem feminina *feigð* „přiblížení/předtucha smrti“ nebo „souzená smrt“. S tímto substantivem souvisí adjektivum *feigr* „souzený/určený zemřít“ nebo „vázaný smrtí“ nebo též „zasvědčený smrtí“.¹³⁰

V *Sáze o Vqlsunzích* se explicitně vyskytují výrazy pro osud a smrt, Norny jsou zmíněny jen, když přichází věštít Helgimu,¹³¹ když se Sigurð ptá Fáfniho na Norny, které přivádějí děti na svět¹³² a v citacích převzatých z *Písňové Eddy*.¹³³ A i v příběhu o Oddovi je zmíněna jen nevyhnutelnost smrti bez jakékoli zmínky o Nornách. Avšak v obou příkladech z Eddy je jasné spojení Norn a osudové smrti.

2.4. Závěr

Významy výrazů pro „osud“ spojují osud s neblahou budoucností a s budoucností nevyhnutelnou, tedy s nutností. Důležitý aspekt osudu je, kdo o osudu rozhoduje, tedy, kdo rozhoduje o tom, co je nevyhnutelné. Tvůrce osudu není mnohdy příliš jasný a v některých případech se zdá, že ani bohové proti němu nic nezmohou, v jiných případech se naopak zdá, že to jsou právě bohové, kdo o osudu rozhodují.

Je velmi pravděpodobné, že v severské mytologii se setkáváme s prvním případem, kdy jsou bohové zahrnuti pod účinnost osudu a jsou podřízeni stejným pravidlům jako hrdinové. V řecké mytologii je situace o něco složitější a trochu rozdílná. Zdá se, že v mytologických

¹²⁸ *kveld lifir maðr ecci - eptir kvið norna*, což doslova znamená, že člověk se nedožije večera, po té co promluvila norna; *Ham* 31 (30)

¹²⁹ *Norna dóm - þú munt fyr nesiom hafa ... allt er feigs forað*; *Fáf* 11

¹³⁰ Cleasby 1969: 97-99, 149

¹³¹ *Vqls* VIII: 52

¹³² *Vqls* XVIII: 73

¹³³ *Vqls* XIV: 68 a XXI: 80 (XX) v *Eddě: Reg II a Sigdr* 17

příbězích archaické, ale i klasické doby, byly zachyceny dvě vývojové fáze myšlení o osudu jakožto součásti božského rozhodnutí a jako síla bohům nadřazená.

Charakter osudu v epice Homérově a tragédiích je odlišný, ale osud je všudypřítomný. Role, jakou hraje člověk ve světě řízeném silami osudu, se dá dobře ukázat jeho reakcemi na předzvěsti. Protože předzvěst je sdělený osud, a když hrdina nějakým způsobem reaguje na předzvěst, reaguje tedy na osud.

Dalším rozdílem mezi řeckou a skandinávskou mytologií je, že skandinávské Norny někdy přímo osud hrdinovi sdělují, ale řecké síly, které osud určují, hrdinovi jeho úděl nikdy přímo nesdělují.

3. Divinační předzvěst a osoby spojené s divinační předzvěstí

V prostudovaných příbězích primární literatury lze najít mnoho způsobů, kterými je hrdina obeznámen se svým osudem. Nacházíme tedy vícero typů divinačních předzvěstí. V této kapitole se budu zabývat významem a definicí divinačních předzvěstí a také osobami, které tyto předzvěsti proslovují.

3.1. Co je to „divinační předzvěst“

Divinační předzvěst je součástí komplexu představ, rituálů a hodnot spojených s odhalováním a vykládáním věcí, které zůstávají člověku za normálních okolností skryty, tedy věštění a prorokování.¹³⁴

Terminologie spojená s věštěním a prorokováním je v moderních jazycích, ale i ve starověkých, velmi nejednotná a zmatená. Čeština disponuje např. slovy *věštba*, *proroctví* a *předpověď*, které si jsou podle slovníku autorů Paly a Všianského¹³⁵ navzájem synonymní. V angličtině máme mj. výrazy *prophecy*, *divination*, *prediction* a *presage*¹³⁶ a v dánštině *spådom*, *profeti* a *forudsigelse*.¹³⁷ Výkladové slovníky moderních jazyků většinou uvádějí, že jeden termín se užívá obzvláště např. o „obdrženém znamení“, o „výroku o budoucích dějích, který není založen na existujících faktech“ nebo o „hledání znalosti o budoucnosti pomocí magických prostředků“.¹³⁸ Na druhou stranu je ale většina termínů vyjmenována jako navzájem synonymní. Nemá tedy přílišný význam zabývat se konkrétním významem jednotlivých pojmů. A co se týče němčiny, ta, stejně jako další moderní jazyky, převzala některé termíny týkající se věštění ze starověkých jazyků: *Divination* z latiny a *Mantik* a *Prophezeihung* z řečtiny, ale má i jiná označení vlastní: např. *Weissagung* a *Wahrsagung*.¹³⁹

V staroseverštině¹⁴⁰ máme pro „předzvěst“ slovo *spá* a je spojeno s názorem,¹⁴¹ že ve chvíli, kdy je určitá předzvěst vyslovena, stává se budoucnost, o které se předzvěst vyslovila, nevyhnutelnou: *spá*, neukazovala jen, jak budoucnost může nastat, ale určila, jaká budoucnost bude.¹⁴²

---

¹³⁴ Starý, Víték 2006: 9

¹³⁵ 2001: 277, 284 a 397

¹³⁶ COD, ODO

¹³⁷ DDO 4: 622, 5: 576 a 2: 351

¹³⁸ Už Platón ústy Sókrata rozdělil věštění na boží dar v podobě šlenství, neboli umění mantiké, a na umění oiónistiké, neboli věštění rozumové prostřednictvím ptáků a jiných znamení. Faidros ve stejnojmenném dialogu poslouchá Sókratovu druhou řeč, kde se athénský filosof snaží ukázat pozitivní stránku šlení, které pochází od boha, v protikladu k rozumnosti vznikající u lidí. Podle tohoto Platónova dialogu pochází slovo *mantiké* od výrazu pro „šlení“ *μανία* (*maniá*) a ve srovnání s uměním oiónistiké (nebo též ptakopravectvím) je dokonalejší a váženější (Pl. *Phdr.* 10. 244a-244d).

¹³⁹ Starý, Víték 2006: 9

¹⁴⁰ O starořečtině viz níže.

¹⁴¹ Bek-Pedersen 2011: 186

¹⁴² de Vries, Jan. *Altgermanische Religionsgeschichte. Vol 1.* Walter de Gruyter. Berlin 1956. In. Bek-Pedersen 2011: 188

Navíc také záleží na tom, kterých civilizačních center se užívaná terminologie týká. Termíny přejaté z latiny a řečtiny do moderních jazyků – divinace a mantika – se obvykle dají použít jako synonyma. A mantika bývá dělena na inspirovanou s podkategoriemi intuitivní a extatickou a induktivní.

Inspirovaná mantika neboli prorokování je: „... takový způsob výpovědi, která vychází z přímého a ničím nezprostředkovaného kontaktu s numinózní realitou, tzn. s bohem či bohy, s nižšími božskými bytostmi, mrtvými nebo démony.“¹⁴³ Tento druh mantiky lze dělit na pasivní, kdy je prorokovi divinace vnucena numinózní silou, a aktivní, kdy si prorok divinaci dokáže navodit sám.

Intuitivní mantika: „...může být výsledkem inspirace či změněného stavu vědomí, postrádá však zpravidla přímé spojení s numinózní realitou.“¹⁴⁴ Jedná se spíše o svébytné nadání a individuální schopnost, ale není nebo nemusí být přímým božským darem věštců.

Extatická mantika je prorokování ve formě změněného stavu mysli, provázeného abnormálním chováním.¹⁴⁵

Induktivní mantika je také nazývána umělé věštění, naučené věštění nebo jen věštění. Jedná se především o interpretaci věšebných znamení, která: „zpravidla jen naznačovala a musela být proto vztažena ke konkrétní situaci a vyložena.“¹⁴⁶ Vykládání znamení však také někdy vyžadovalo inspiraci. Také mantiku induktivní lze rozdělit na pasivní, kdy je znamení jen rozpoznáváno a interpretováno (např. dráha blesku), a aktivní, kdy je znamení vyvoláváno (např. vržení losů, porážka zvířete a věštění z jeho vnitřností).¹⁴⁷

A pak ještě máme jiné konkrétní sdělení osudu: sen nebo např. „slova na smrtelné posteli“.

Je třeba ještě zmínit jeden typ předzvěsti vyskytující se v řecké mytologii, kde jsou jako předzvěsti prezentovány příkazy bohů (zejména příkazy pocházející z věštírny v Delfách, které jsou podány jako nařízení boha Apollóna) nebo varování přicházející od bohů nebo od věštců či proroků. Tyto příkazy či varování nezapadají ani do věšeb ani do proroctví, ale reakce na ně jsou shodné s reakcemi na „pravé“ věštby a proroctví. Osoba, které jsou takovéto příkazy nebo varování určeny, by mohla reagovat stejným způsobem jako na jakoukoli jinou věštbu, tedy např. jednoduše přijetím nebo odmítnutím. A výrazy použité v řeckých tragédiích pro popsání příkazu z věštírny jsou často stejné výrazy, které se používají pro věštbu nebo proroctví. A sami hrdinové tragédií mluví o příkazech, kterých se jim dostalo jako o

---

¹⁴³ Starý, Vitek 2006: 9

¹⁴⁴ Starý, Vitek 2006: 9

¹⁴⁵ Starý, Vitek 2006: 9

¹⁴⁶ Starý, Vitek 2006: 10

¹⁴⁷ Starý, Vitek 2006: 10

věšebných výrocích. Setkáváme se tak např. s výrazy χρησμός (chrésmos) „odpověď věštírny, věštba“ nebo μαντεῖον (manteion) „věštba, odpověď věštírny“.

Důležitým faktorem ve „světě“ hrdinů a divinačních předzvěstí je hrdinova snaha či nesnaha o zjišťování budoucích dějů: zda se jedná o vyžádanou nebo nevyžádanou věštbu, tedy zda se hrdina aktivně snaží zjistit, co má nastat, nebo mu bylo věštěno nezávisle na jeho vůli, ba i proti jeho vůli, což vzhledem k reakci hrdiny na předzvěst může být důležitý faktor.

3.2 Osoby spojené s divinačními předzvěstmi

Důležitou součástí každé předzvěsti je osoba, která ji pronáší, popř. vykládá. V pramenech nacházíme mnoho postav, které poskytují hrdinům informace o budoucích událostech. Někteří získali své schopnosti od nějakého boha, jak je v některých pramenech explicitně uvedeno, ale o některých informace související s původem jejich schopností chybí. Některé osoby, které předvídají nebo předzvěsti vykládají, mají pověst moudrých osob. Moudrost totiž, jak se zdá, je spojena s předvídaním, obzvláště ve skandinávské mytologii.¹⁴⁸

3.2.1. Řecko

3.2.1.1. Teireisiás

Teireisiás je slepý thébský věstec. Ačkoli se jeho postava vyskytuje v pramenech z doby archaické i klasické, vyprávění o tom, jak se mu dostalo umění věšteckého a jak přišel o zrak, jsou dochována až z dob pozdějších. První verzi uvádí Kallimachos z Kyrény,¹⁴⁹ který ve svém hymnu *Na koupel Palladinu*¹⁵⁰ popsal, jak Teireisiás spatřil v lázni nahou Pallas Athénu a ona jej potrestala ztrátou zraku, ale propůjčila mu schopnost rozumět řeči ptáků a dala mu život dlouhý sedm lidských věků (na prosby jeho matky, nymfy Charikló).¹⁵¹ Ovidius¹⁵² v *Proměnách* vypráví druhou verzi,¹⁵³ jak Teireisiás viděl v zeleném lese dva veliké pářící se hady a uhodil do nich holí. Hned na to se proměnil v ženu. Takto žil sedm let jako žena a osmý rok se situace opakovala: Teireisiás spatřil dva pářící se hady, uhodil je a proměnil se zpět v muže. Kvůli těmto proměnám byl povolán jako rozhodčí ve sporu Dia a Héry o to, kdo má větší rozkoš z lásky. Když potvrdil Diovo tvrzení, že žena, Héra jej za trest oslepila a Zeus mu jako zmírnění trestu propůjčil schopnost věštit.

¹⁴⁸ Následuje představení věstců a proroků – většina konkrétních předzvěstí viz níže.

¹⁴⁹ asi 320/5-240 př. n. l., velmi plodný autor pracující v alexandrijské knihovně (Canfora 2004: 504-506)

¹⁵⁰ Call. *Lav. Pall.* 57-129

¹⁵¹ Svoboda 1973: 606

¹⁵² Římský básník Publius Ovidius Naso: 43 př. n. l. – 17 nebo 18 n. l. (Conte 2003: 318)

¹⁵³ Ov. *Met.* 3, 314-335

Věštecké nadání Teiresiovi zůstalo zachováno i v podsvětí, což je doloženo v Iliadě, kde Kirké radí Odysseovi sestoupit do podsvětí a zeptat se na věštbu „onoho slepého věštce, jenž pořád má vědomí jasné, - neboť mu Persefoneia i po smrti vědomí dala, - aby byl při smyslech sám, když druzí jsou kmitavé stíny“.¹⁵⁴ Odysseus radu poslechne a s mrtvým věštcem se setká.¹⁵⁵

3.2.1.2. Cassandra

Kassandra nebo někdy též uváděná pod jménem Alexandra je dcera trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby. Epizoda z Kassandřina života, kdy se ji řecký hrdina Aiás během plenění Tróje chystá znásilnit u Athénina oltáře, byla častým námětem archaického i klasického řeckého umění.¹⁵⁶ Cassandra je popisována Homérem jako Priamova nejkrásnější dcera¹⁵⁷ a je to ona, kdo jako první spatří svého otce přivážen Hektorovu mrtvolu,¹⁵⁸ avšak ani v jednom eposu není uvedeno nic o jejích prorockých schopnostech.¹⁵⁹ Odkazy na Kassandu coby věstkyňu hrají roli v pozdější tradici a jsou zachovány u tragiků, konkrétně v Aischylově *Agamemnónovi* a v pozdějších pramenech u Lykofróna¹⁶⁰ a Vergilia.¹⁶¹ Ve zmíněné tragédii Cassandra vyjevuje sboru starců svá vidění, kde vidí dávné události, kdy byl dům potřísněn krví dětí Átreova bratra Thyesta, vidí též budoucí události, léčku Klytaiméstry, manželky Agamemnónovy a vysvětluje, že prorockých schopností se jí dostalo od boha-věštce Apollóna, kterému však odmítla lásku, i když mu přislíbila sejít se v objetí, a on ji za to potrestal tím, že jejím věštbám nikdo nevěřil. Cassandra předpovídá i svou smrt v domě Agamemnónově a vchází dovnitř, kde je zabita.¹⁶² I autor římského eposu vkládá hrdinovi Aeneiovi do úst slova o Kassandřině prorokování, kterému nikdo nevěří.¹⁶³ Ovšem, jak bude řečeno níže, i Teiresiovo věštění hrdinové často považují za lživé a jeho slovům odmítají věřit.

I o Kassandřiných bratrech Helénovi¹⁶⁴ a Aisakovi¹⁶⁵ se praví, že měli věštecké schopnosti.

---

¹⁵⁴ Hom. *Od.* 10, 492 - 495

¹⁵⁵ Hom. *Od.* 10, 90-151

¹⁵⁶ Carpenter 2006: 209

¹⁵⁷ Hom. *Il.* 13, 365-366

¹⁵⁸ Hom. *Il.* 23, 798-704

¹⁵⁹ Hornblower a Spawforth 1996: 298

¹⁶⁰ Tragický básník z 3. st. př. n. l. z jehož dramát je známo jen 20 názvů, ale dochovala se báseň *Alexandra*, která popisuje Kassandřiny věštby týkající se pádu Tróje a dobrodružství Řeků s odkazy na dějiny Říma (Canfora 2004: 506). Podle kritiků dílo vzniklo zřejmě ex eventu a báseň je dílem pozdějšího autora, což by vysvětlovalo sporné pasáže týkající se Říma (Canfora 2004: 513-514).

¹⁶¹ Římský básník Publius Vergilius Maro: 70-19 př. n. l. (Conte 2003: 254)

¹⁶² A. *Ag.* 1072-1330: obsahuje dialog mezi Kassandrou a sborem od chvíle, kdy žena poprvé promluví, až do jejího odchodu ze scény.

¹⁶³ Verg. *Aen.* 2, 246-247: „Tehdáž věštila nám též Cassandra budoucí hrůzy – nikdy však žádný z Tróů jí nevěřil – z Foebovy vůle.“

¹⁶⁴ E. *Fil.* 605

¹⁶⁵ Apollod. III. XII. 5

3.2.1.3. Pýthia v Delfách

Pýthia byla mytologická i historická kněžka-věštyně¹⁶⁶ v Apollónově chrámu v Delfách. Seděla na trojnožce a podávala mnohdy záhadné a většinou víceznačné výroky mající odpovědět na dotazovatelovu otázku či žádost o radu, které byly zapisovány kněžími a prezentovány jako odpovědi Apollónovy. Delfská věštírna hraje roli v příbězích zaznamenaných tragiky¹⁶⁷ a v jednom z nich, v Aischylových Usmířených líticích věštyně popisuje, komu byla věštírna zasvěcena dříve,¹⁶⁸ než se stala nejznámější z Apollónových věštíren.¹⁶⁹

3.2.1.4. Kalchás

Kalchás, syn Thestorův, je věstec, který je na radu Achilleovu povolán na sněm v *Iliadě*, aby poradil, jak zastavit neštěstí seslané na řecké vojsko Apollónem.¹⁷⁰ Praví se o něm, že byl ze: οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος, - ὅς ἤδη τά τ' ἔοντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἔοντα, „všech věstců daleko první, - znalý všeho co jest, kdys bývalo, všeho co bude.“¹⁷¹ A i on dostal svůj prorocký dar od Apollóna.

3.2.2. Skandinávie

3.2.2.1. Grípi

Grípi je Sigurðův strýc, který „byl nad jiné muže moudrý a jasnozřivý.“¹⁷² Jeho jediná role v příběhu spočívá v setkání se Sigurðem. V *Sáze o Völsunzích* se o něm dozvídáme následující:

Grípir hét maðr ok var móðurbróðir Sigurðar; en litlu síðar en sverðit var gert, fór hann á fund Grípis, því at hann var framvís ok vissi fyrir orlog manna, Sigurðr leitar eptir, hversu ganga mun ævi hans; en hann var þó lengi fyrir ok sagði þó loksins við ákafliga bæn Sigurðar oll forlog hans, eptir því sem eptir gekk síðan.

Bratr Sigurðovy matky se jmenoval Grípi. Krátce poté, co Regin zhotovil správný meč, se k němu Sigurð vydal, neboť strýc byl jasnozřivý a předem věděl, jaký osud každého čeká. Sigurð se chtěl dozvědět, jak se mu v životě povede. Strýc dlouho váhal, ale když Sigurð naléhal a prosil, nakonec mu předpověděl osud tak, jak se potom také naplnil.¹⁷³

¹⁶⁶ V klasické době byly kněžky i dvě až tři (Svoboda 1973: 516).

¹⁶⁷ Viz níže.

¹⁶⁸ Nejdříve byla zasvěcena Zemi (= Gaia), pak Themidě a na konec titánci Foibé (A. Eu. 1-7).

¹⁶⁹ Apollónovy věštecké svatyně byly např. i v boiótském Ismeniu, v Kláru u Kolofónu a v Telmessu (Graves 2004: 197).

¹⁷⁰ Hom. *Il.* 1, 62-64

¹⁷¹ Hom. *Il.* 1, 69-70

¹⁷² *Gríp pros*

¹⁷³ *Völs XVI:* 70

V prozaickém převyprávění osudů Sigurðova rodu se nedočteme, co přesně Grípi Sigurðovi řekl, jen informaci, že to, co řekl, se později vyplnilo. V Eddě však celá jedna hrdinská píseň popisuje rozhovor mezi těmito dvěma výjimečnými muži. Jedná se o *Grípiho věštbu*,¹⁷⁴ jež ukazuje přehled hlavních událostí Sigurðova života.

3.2.2.2. Brynhild

Další moudrou postavou skandinávské mytologie, která dokáže „vidět budoucí věci“ je Brynhild v *Sáze o Völsunzích* a některých eddických písních a Sigrdrífa v *Písni o Sigrdrífě*. Brynhildina-Sigrdrífina identita se skládá z božské Valkýry a dcery smrtelného krále. Mohlo se jednat o jednu původní osobu nebo o dvě osoby později zkombinované do jedné.¹⁷⁵

Během setkání s Brynhildou, když Sigurð v *Písni o Sigrdrífě* žádá, „aby ho naučila moudrosti, jestliže zná taje všech světů“¹⁷⁶ a v *Sáze o Völsunzích* chce udělit radu, „jak dosáhnout velkých činů“,¹⁷⁷ udělí mu Brynhild mnoho cenných rad a zasvětil jej do tajemství run.¹⁷⁸

V *Sáze o Völsunzích* následuje kapitola XXII., kde Sigurð ocení Brynhildinu moudrost a požádá o další rady: „Nikdy nebude na světě moudřejší ženy, než jsi ty,“ řekl Sigurð. „Uděl mi další moudré rady,“¹⁷⁹ kterých se mu také dostane.¹⁸⁰ Mimo jiné je mu porazeno: „Vyvaruj se křivé přísahy, neboť toho, kdo poruší smír, stihne krutá msta.“¹⁸¹ A Brynhildin monolog je zakončen: „Z toho, co tě v životě čeká, zřím jen málo, ale kéž tě nestihne nenávist švagrů.“¹⁸²

Další příklad Brynhildiny věštecké činnosti následuje, když za ní k Heimimu přijíždí Guðrún kvůli výkladu svého snu.¹⁸³ Sigurðovi sice podrobnosti neřekla, ale Guðrúně vyjeví, že dostane tohoto hrdinu za manžela i důvody jeho pozdějšího skonu.

Přestože by se mělo jednat o výklad snu, nelze tuto epizodu považovat za pouhý výklad. Když se na sen a Brynhildino vysvětlení podíváme blíže, zjistíme, že prozradila informace, které nemohla vědět jen na základě Guðrúnina vyprávění. Jelena, kterého ženy spolu s Guðrún vidí a který vyniká nad ostatní, je snadné přiřadit k Siðurdovi a výjev znamená, že se stane manželem Gjúkiho dcery. Když Brynhild jelena zastřelí, je to jasná zvěst, že o něj

¹⁷⁴ Píseň, která byla možná složena jako systematický úvod k dřívějším písním o Sigurðovi a je považována za velmi pozdní (Kadečková 1997: 46).

¹⁷⁵ Gildersleeve 1909: 345

¹⁷⁶ *Sigrdr pros*

¹⁷⁷ *Völs XXI: 77*

¹⁷⁸ *Sigrdr 5 – 19: 312 – 316; Völs XXI 6 – 19: 78 – 81; v jiném pořadí*

¹⁷⁹ *Völs XXII: 81*

¹⁸⁰ *Völs XXII: 81 - 82*

¹⁸¹ *Völs XXII: 82*

¹⁸² *Völs XXII: 82*

¹⁸³ *Völs XXVII: 88*

Guðrún přijde. Ve vlčím mláděti, které dostane od Brynhildy a které ji potřísní krví bratrů, je snadné vidět Atliho coby Guðrúnina dalšího manžela, který způsobí smrt jejich bratrů. Avšak informaci o Grímhildě a jejím čarovném nápoji, který přinese Guðrúně sňatek se Sigurdem a fakt, že zabije svého druhého manžela Atliho ze snu vyčíst nejde. Jedná se tedy o další Brynhildinu divinační předzvěst.

V setkání Brynhildy s Guðrúnou můžeme spatřit kontrast týkající se Brynhildiny osobnosti – to, jak se chová před svatbou s Gunnarem a jak po ní. Než je provdána na Gjúkiho dvůr, je to moudrá žena udělující rady a pronášející předzvěsti, která nejeví stopy zášti a o Guðrúně se vyjadřuje jako o velmi spanilé ženě.¹⁸⁴ Ovšem po svatbě s Gunnarem jako by její ctnostné vlastnosti zmizely a chová se povýšeně, z jejích slov a činů číší zášť a zloba a způsobí Sigurðovu smrt.¹⁸⁵ Manuel Aguirre ve svém článku o narativní kompozici *Ságy o Vqlsunzích*¹⁸⁶ vysvětluje opozici „milující vs. hněvivá Brynhild“ jako projev nezbytné proměnlivosti kosmu prezentované sérií protikladných dvojic, které ve struktuře textu ságy reprezentují protipóly života a smrti jakožto dvou tváří osudu. Aguirre říká, že se text skládá z mnoha dvojic komplementárních příběhů obsahujících osudy úspěšného a neúspěšného hrdiny, kde ten úspěšný bude nevyhnutelně neúspěšný v příběhu následujícím. Tyto dvojice příběhů jsou např.: Fáfñir vs. Sigurd, Brynhild vs. Guðrún a neúspěšní synové vs. úspěšný syn. K těmto dvojicím přiřazuje autor také opozice vítězný Sigurd – poražený Sigurd, pomáhající Óðin – škodící Óðin a už zmíněnou milující – hněvivou Brynhild.¹⁸⁷ Změna povahy po svatbě by také mohla být vysvětlena přechodem ze života bojovnice a vzdorovité panenské královny do „usedlého“ života vdané ženy. Tím, že opustila život bojovné děvy,¹⁸⁸ mohla opustit i život moudré osoby udělující rady a pronášející předzvěsti.

Těsně před smrtí se ovšem projevuje znovu Brynhildin moudrý charakter, nebo by se mohlo jednat o „slova na smrtelné posteli“, a ještě jednou prorokuje, a to svému manželovi Gunnarovi. Vyjevuje mu informace o jeho a Guðrúnině neveselé budoucnosti.¹⁸⁹ Brynhild se také zmiňuje o Gunnarově lásce k Oddrún, kterou mu Alti odmítne dát.¹⁹⁰ Oni se však budou tajně scházet. O naplnění této části věštby není v *Sáze o Vqlsunzích* ani zmínka, eddická báseň *Oddrúnin nářek* (strofy 22-25) však tento příběh popisuje.

---

¹⁸⁴ *Vqls* XXVI: 87 (XXV): ..., at margar konur óku at borginni með gyltum vognum “... Spanilejší ženy nás už sotva navštíví.”

¹⁸⁵ *Vqls* XXX – XXXII: 93 – 103 (XXVIII-XXX); *Sigsk* 8 – 12

¹⁸⁶ Aguirre 2002: 33

¹⁸⁷ Aguirre 2002: 33

¹⁸⁸ Kozák 2009: 72

¹⁸⁹ *Vqls* XXXII: 103 (XXX); *Sigsk* 54-64

¹⁹⁰ *Sigsk* 58

3.2.2.3. Sigurð

O Sigurðovi se praví, že „[b]yl tak moudrý, že dovedl předvídat budoucí věci. Rozuměl řeči ptáků. Proto ho jen máloco zaskočilo.“¹⁹¹ Avšak i přes to vyhledává Grípiho, kterého musí přemlouvat,¹⁹² aby mu sdělil jeho úplný osud, a nechává si od Sigrdrífy-Brynhildy udělit rady, nejen týkající se obecných záležitostí, ale i zahrnující zbytek jeho cesty životem.¹⁹³ To by mohlo být vysvětleno tak, že hrdina znalost osudu postupně nabývá a Sigmundův syn mohl získat schopnost vidět věci budoucí po požití krve z Fáfniho srdce. Hrdinova návštěva Grípiho mohla být tedy ještě v době, kdy si nebyl vědom své budoucí cesty, a proto se rozhodl ji zjistit od moudrého strýce. Když však mluví s právě probuzenou Valkýrou, tato situace nastává až poté, co získá schopnost rozumět řeči ptáků. Nabízí se tedy otázka, když byl tak moudrý, že dokázal předvídat budoucnost a když už mu byl jednou jasně sdělen všechno jeho osud, proč se tedy vyptává znovu Sigrdrífy-Brynhildy. Nabízí se zde logické vysvětlení, že sice mohl znát budoucnost jiných, ale jeho vlastní osud mu znám nebyl. V textu je přímo řečeno, že díky jeho schopnostem, ho „jen máloco zaskočilo“¹⁹⁴ a toto „máloco“ se může vztahovat právě k jeho překvapení nad činem Guðrúniných bratří.¹⁹⁵

I přes nejasnosti ohledně Sigurðovy schopnosti předvídat budoucí události, v jiných situacích pronáší velmi přesně, co bude následovat. Jak můžeme vidět při rozhovorech s manželkou Guðrún¹⁹⁶ a později s Brynhildou.¹⁹⁷ V rozmluvě s Guðrúnou hrdina praví: *en grunar mik*. Je zde použito slovesa *gruna*, které znamená „tušit, mít podezření/mlhavou představu/pocit“.¹⁹⁸ Tedy on sám tuší, že se něco stane. V rozhovoru s Brynhildou Sigurð říká: *fyrir mik borit*. Tady je použito spojení *bera fyrir*, což znamená, že „něco se někomu ukazuje – obzvlášť jako vize“,¹⁹⁹ což ale naznačuje, že tato předzvěst není pronesena na základě jeho vlastních schopností, ale je seslána nějakou vnější silou. I v dalších případech předpovídá těmto dvěma ženám, tentokrát bez výrazů nejistoty, co se stane²⁰⁰ a bez zmínky, která by ukazovala vnější sílu, která by mu budoucnost „vnukla“. Vidíme tedy, že Sigurð má zcela jistě nějakou schopnost vědět věci, které se později vyplňují.

¹⁹¹ *Vqls* XXIII: 83 (XXII); *Hann var vitr maðr, svá at hann vissi fyrir óorðna hluti, hann skildi fuglsrødd, ok af slíkum hlutum kómu honum fáir hlutir á óvart.*

¹⁹² *Vqls* XVI: 70

¹⁹³ viz výše

¹⁹⁴ *Vqls* XXIII: 83 (XXII). V textu stojí: „..., ok af slíkum hlutum kómu honum fáir hlutir á óvart.“ tedy, že ho překvapilo málo věcí.

¹⁹⁵ Viz níže.

¹⁹⁶ *Vqls* XXX: 93 (XXVIII); *Vqls* XXXI: 97 (XXIX)

¹⁹⁷ *Vqls* XXXI: 98 (XXIX)

¹⁹⁸ Jónsson 1863: 188

¹⁹⁹ Jónsson 1863: 50; Fritzner 1886: 128

²⁰⁰ *Vqls* XXXI: 98 (XXIX); *Vqls* XXXII: 101 (XXX)

3.2.2.4. Grímhild, Guðrún a Signý

Grímhild, znalá kouzel,²⁰¹ je v *Sáze o Vqlsunzích* popisována jako proradná a krutá žena, která udělá vše pro to, aby dosáhla, čeho chce. Sice se o ní neříká, že je moudrá, ale též dokáže předpovídat budoucí jevy. Jako když říká svým synům, že pokud by se za Guðrúnou vypravili bez ní, jejich snahy o usmíření budou neúspěšné.²⁰²

Když se díky Grímhildině čarovnému nápoji její dcera se svými bratry usmíří, chtějí Guðrún provdat za Atliho,²⁰³ který, jak Grímhild dceři vysvětluje, jediný je jí souzen a nikoho jiného dostat nemůže. A zde se začínají projevovat Guðrúniny schopnosti, coby osoby schopné vidět věci budoucí, když prorokuje zkázu svých bratrů rukou Atliho. Před Sigurðovou smrtí se u ní takovéto vlastnosti neprojevovaly.²⁰⁴

Obdobná situace, tedy proctví týkající se smrti blízkých, se nachází dříve v ději *Ságy o Vqlsunzích*, když Signý vidí neodvratitelný osud svojí rodiny.²⁰⁵

3.2.2.5. Heið a Šípový Odd

Heið je vědma, která je pozvána na dvorec Berurjóðr, kde vyrůstá hrdina Šípový Odd, jeho pěstounem Ingjaldem. Ingjald nejprve posílá svého syna Ásmunda i s Oddem, ten ale odmítá a říká, že jestli žena přijde, rozhodně pěstounovi nevyjádří své díky. Tudíž jede pozvat vědmu jen Asmund.²⁰⁶ Heið předpovídá Ingjaldovi dlouhý život v úctě a respektu a jeho synovi sice krátký život, ale i slávu, která se rozšíří po celém světě s příslibem, že bude považován za statečného muže a velkého bojovníka, kamkoli půjde. Po té, co vyvěští celému dvorci, chce prorokovat i Oddovi. On však odmítá a dává najevo své pohrdání touto osobou. Říká, že by měla „zmlknout a že nevěří ani jednomu jedinému jejímu slovu.“²⁰⁷ Heið však proctví²⁰⁸ pronáší i přes Oddův nesouhlas, což Odda rozzuří.²⁰⁹

Avšak i sám Šípový Odd přes své opovržlivé chování k Heið několikrát pronese předzvěst. Jednou když se on a jeho přísežný bratr Hjálmar Smělý na ostrově Sámsey chystají k boji proti dvanácti berserkům, synům Arngríma a Eyfury, chce Hjálmar bojovat proti Angatýovi, ale Odd praví, že by to nebylo moudré a že bude lepší, když bude proti nejstaršímu berserkovi bojovat on. Odd tedy prorokuje Hjálmarovu smrt, která nastane v případě, že bude proti

---

²⁰¹ *Vqls* XXVI: 86 (XXV)

²⁰² *Vqls* XXXIV: 107 (XXXII)

²⁰³ *Vqls* XXXIV: 108 (XXXII)

²⁰⁴ Viz níže.

²⁰⁵ *Vqls* IV: 39

²⁰⁶ *Qrv* II: 28

²⁰⁷ *Qrv* II: 28-29

²⁰⁸ *Oddsp* 1-3; *Oddsp pros*

²⁰⁹ *Qrv* II: 29

Agatýovi bojovat. Hjálmar toho však nedbá, proti Angatýovi bojuje a přestože všech dvanáct berserků podlehne, i Hjálmar sám umírá na následky boje s Angatýem.²¹⁰

Dalším příkladem je jeden z bojů proti Oddovy největšímu nepříteli jménem Qgmund Eybjófsbani, kdy chce Odd bojovat proti Qgmundovi a jeho syn Vigni by měl bojovat proti Qgmundovým společníkům, což Odd považuje za nešťastné rozhodnutí, jak pozdější Vigniho smrt potvrdí.²¹¹

3.3. Závěr

Máme tedy dva hlavní druhy divinačních předzvěstí: věštbu a prorocství, tedy předzvěst získaná na základě divinačních praktik a předzvěst získaná na základě vlastností osoby pronášející předzvěst, které jsou většinou propůjčeny nějakým bohem. Dále můžeme ještě najít specifické typy předzvěstí jako např. sen nebo „slova na smrtelné posteli“ a příkaz nebo varování v řeckých příbězích.

Nicméně je těžké tuto terminologii zahrnující věštbu a prorocství řádně dodržovat. Například proto, že Cassandra a Teiresiás by podle výše zmíněné terminologii měli pronášet prorocství, ale o obou se většinou v česky psaných dílech a českých překladech mluví jako o věštce a věstci. A také fakt, jestli šlo o intuitivní nebo inspirovanou mantiku nemá přílišný vliv na to, jak hrdina na předzvěst reaguje. Proto se používám výrazy „divinační předzvěst“, „předzvěst“, „věštba“ a „prorocství“ jako synonyma.

Ve staroseverských pramenech jsou všechny prorokující osoby, s výjimkou Grípiho a Heið, samy předmětem věštb, které pronášejí, nebo je jimi jejich život silně ovlivněn. V řeckých pramenech však, když opomineme Kassandru a její bratry, věstci nejsou předmětem svých vlastních předzvěstí ani jimi nijak není ovlivněn jejich život.

Ve skandinávských příbězích se setkáváme s kontrastem prorokování vs. neznalost či pasivita ohledně svého osudu. Jako je tomu u Sigurða, o kterém se může zdát, že svůj osud nezná a Brynhildy, která, ač se její předzvěsti týkají jejího vlastního života, nijak na prorocství nereaguje. V řeckých příbězích se však setkáváme např. s postavou Kassandry věštící nejen osud Meneláův, ale i svůj vlastní a na svou předzvěst o svém vlastním osudu i reaguje.²¹²

Dalším rozdílem je, že skandinávští věstci a proroci vidí to, co bude následovat, zatímco řečtí, jak je dokonce i explicitně řečeno o Kalchovi, znají minulost, přítomnost i budoucnost.

Jiným rozdílem je též již zmíněné sdělování osudu Nornami, ale nepřítomné sdělování osudu Moirami, či božstvy určujícími osud.

²¹⁰ *Qrv XIV: 65; Sáms pros 9; Hjálm pros 1; Ævdr 47-49*

²¹¹ *Qrv XXII: 87-88; Ævdr 61*

²¹² Viz níže.

V obou mytologiích se setkáváme i s mnohými osobami, které nejsou známé jako věštci či proroci a není známo, že by jim nějaká numinózní síla propůjčila schopnost předpovídat, ale i tak předzvěsti pronáší.

4. Divinační předzvěsti a reakce na ně

V následující kapitole rozeberu příběhy hrdinů, kterým se dostává nějaké divinační předzvěsti. Budu se zabývat tím, jak byla předzvěst sdělena a hlavně jak na ni hrdina reagoval. Cílem kapitoly je tedy ukázat, jak hrdinové z obou mytologických okruhů reagují na osud.

4.1. Řecko

Podkapitoly nejsou řazeny tematicky, protože u některých hrdinů nalzáme vícero typů reakcí. Hrdiny a jejich příběhy tedy uvádím v pořadí, v jakém se události odehrály v předhistorickém čase mýtů. V několika případech však připojuji tématicky obdobné příběhy hrdinů, kteří nemají vlastní podkapitolu, do podkapitoly k jinému hrdinovi.

A jak jsem již zmínila výše, předzvěsti nazývám i příkazy přicházející od Apollóna z Delfské věštírny vyslovené Pýthií.

4.1.1. Láios, Priamos a Kronos

V dramatu *Král Oidipús* vypráví Jokasta svému manželovi/synovi o věštbě, které se dostalo jejímu prvnímu manželovi Laiovi a předešlému králi Théb, která zněla, že jeho osudem je zemřít rukou svého dítěte.²¹³ Když se tedy jeho syn narodil, po necelých třech dnech ho předal služebníkovi a nechal pohodit v horách.²¹⁴

Příběh vede k závěru, že Láios věřil, že je možné se vyhnout svému osudu sdělovanému proroctvím. Jeho reakcí na předzvěst je tedy aktivní snaha se předpovězenému osudu vyhnout.

Příběh s obdobnou reakcí na věštbu nacházíme také ve vyprávění o trójském králi Priamovi v pozdějším díle Apollodórově.²¹⁵ Když je Priamova druhá manželka Hekabé v očekávání jejich druhého syna, zdá se jí, že porodí pochodeň a oheň z ní se rozšíří po celém městě a spálí ho. Priamův syn Aisakos²¹⁶ vyloží sen tak, že dítě, které se má narodit, má způsobit zničení země a radí, aby bylo posláno pryč. Když se tedy dítě narodí, Priamos ho předá služebníkovi Agelaovi, aby jej zneškodnil, ale Agelaos se o chlapce postará a Paris později najde své rodiče.²¹⁷ Priamos tedy věřil proroctví snu interpretovanému Aisakem, ale

---

²¹³ S. OT. 711-714, 853-854

²¹⁴ S. OT. 717-719

²¹⁵ Apollodóros z Athén (2. st. př.n.l.) sepsal mimo jiné i práci z oblasti mytologie *Bibliothéké* (Canfora 2004: 813).

²¹⁶ Zároveň je Aisakos z matčiny strany vnuk věštky Meropa.

²¹⁷ Apollod. III. XXII. 5

nezdá se, že by věřil v jeho osudovost, tedy že mu bylo věštěno něco nevyhnutelného a snažil se vyhnout nešťastnému osudu svému i své země.

Předlohu ke snaze vyhnout se osudu řečenému v předzvěsti nacházíme v příbězích bohů prezentovaných Hésiodem u Krona, který se od svého umírajícího otce Úrana dozvěděl, že bude zahuben svým vlastním potomkem.²¹⁸ A Kronos se tomuto osudu snaží zabránit tím, že pozřel všechny děti, které mu porodila Rheia.²¹⁹ Namísto posledního-Dia mu však Rheia dala polknout kámen a Zeus pak způsobil otcův pád a konec jeho vlády, tedy to, čemu se Kronos snažil vyhnout. A Zeus se ujal vlády a panoval bohům.²²⁰

4.1.2. Oidipús

Oidipús posílá svého švagra/strýce Kreonta do delfské věštírny, aby se zeptal Apollóna na radu, jak zastavit pohromu v podobě moru seslanou na jejich město²²¹ a ujistí lid, že bude následovat radu boha z věštírny říká:

... ἐγὼ κακὸς
μὴ δρῶν ἂν εἶην πάνθ' ὅσ' ἂν δηλοῖ θεός

... byl [bych] člověk ničemný,
bych neučinil vše, co zjeví bůh!²²²

Je zde užito adjektiva κακὸς (kakos), které má velmi negativní význam a může být přeloženo také jako „zlý, špatný, ohavný“. Oidipús tedy prohlašuje, že chce naplnit věštbu (či příkaz), se kterou Kreón přijde z delfského chrámu. Když ten po návratu ohlásí, že Apollón nařizuje vyhnat nebo zabít poskvrnu, která se v zemi usídlila, tedy osobu, která zabila dřívějšího thébského krále Láia,²²³ Oidipús nařízení poslechne a vyhlašuje, že každý, kdo by věděl něco o člověku, který zabil Láia, syna Labdakova, by to měl říct. A tím jeho snaha o naplnění Apollónovy věštby nekončí. Nejen, že se snaží vraha najít, ale dokonce jej i prokleje, s tím, že jej nikdo nesmí přijmout u sebe doma, mluvit na něj a nechat ho účastnit se obětí bohům. Říká, že vrah má být vyhnán.²²⁴ Po tomto prohlášení, posílá pro věstce Tereisia, aby se ho zeptal, zda by nemohl osvětlit totožnost vraha.²²⁵ Oidipús tedy věštecká slova boha akceptuje a jeho reakcí je velmi aktivní snaha o jejich naplnění, ale jen proto, že je přesvědčen, že se věštba netýkala jeho samého.

---

²¹⁸ Hes. *Th.* 463-464

²¹⁹ Hes. *Th.* 453-462

²²⁰ Hes. *Th.* 477-491

²²¹ S. *OT.* 69-73

²²² S. *OT.* 76-77

²²³ S. *OT.* 95-102

²²⁴ S. *OT.* 224-275

²²⁵ S. *OT.* 287-289

V jiné části dramatu Oidipús vypráví své manželce/matce o svém domnělém otci Polybovi, králi v Korintu, a jeho manželce. Říká též, že mu jednou řekl nějaký opilý muž, že není pravým synem svých rodičů. Ti to ale popřou. Oidipús se ale i tak vydá do Delf, aby zjistil pravdu, ale Apollón jej pošle pryč s jinou věštbou: musí sdílet lože se svou vlastní matkou a zabít svého vlastního otce, což mladíka vyděsí. Uteče pryč a nechce se už nikdy vrátit do Korintu zpět, aby předešel naplnění této hrozné předzvěsti. Ovšem tím, že se snaží věštbě vyhnout a bojovat proti svému osudu, jej naplní. Na cestě, která jej měla zavést daleko od domnělé domoviny, dorazí k rozcestí, kde zabije svého skutečného otce Láia²²⁶ a nedlouho poté zbaví Théby ohrožení v podobě Sfingy a ožení se svou skutečnou matkou. Zde tedy po obdržení věštby z Delf, stejně jako dříve Láios, se Oidipús snaží věštbě a svému osudu vyhnout.

Další Oidipovou reakcí na předzvěst je, že se rozzuří na věštce.²²⁷ Posílá Kreonta pro věštce Tereisia, aby se ho zeptal na radu ohledně totožnosti Láiova vraha. Když však věstec přijde, odmítá na vládcovu otázku odpovědět, protože by to Oidipovi způsobilo velké neštěstí. Věstec doslova říká, že by vyjevil Oidipova zla: τὰ σ', ἐκρήνω κακά.²²⁸ Je zde použito stejné adjektivum (κακὸς - kakos), jakým by se popsal sám Oidipus dříve ve hře, v případě, že by neposlechl příkaz boha z věštírny. Když se mu nedostává odpovědi, Oidipus se rozzuří a věštce a jeho řemeslo několikrát slovně napadne. Tereisiás nakonec oznámí, že vrahem Láia je Oidipús, což ho rozzuří, protože si myslí, že věstec společně s Kreontem osnují zradu a chtějí ho připravit o vládu. Tato reakce není ani tak reakcí na osud, jako reakcí na věštce samotného. Na rozdíl od věštek, které dostal z Apollónova chrámu, těm od Tereisia nevěří a dokonce i věštce uráží.

4.1.3. Kreón

V Sofokleově hře Antigoné nechává tehdejší vládce Théb Kreón zazdíť svou neteř Antigonu do kobky za to, že neuposlechla jeho rozkaz a pohřbila tělo svého bratra Polyneika, který s armádou vedenou sedmi vojevůdci zaútočil na rodné město.²²⁹ Tereisiás přichází sám od sebe za Kreontem, aby ho varoval, a říká mu, že Polyneikos by měl být pohřben a že dívku neměl zavírat do hrobu. Toto varování můžeme považovat za věštbu, protože plní stejnou funkci jako jiné předzvěsti a boží příkazy, tedy naznačuje tragickou budoucnost. Věstec se snaží zabránit tragickým událostem, které vyústí v prolítí Kreonovi vlastní krve, ale Kreón se

---

²²⁶ S. *OT*. 774-813

²²⁷ S. *OT*. 282-462

²²⁸ S. *OT*. 329

²²⁹ S. *Ant*. 491-581, 773-780

rozpuří a domnívá se, že Tereisiás proti němu něco osnuje²³⁰ a dokonce nazývá jeho varování, tedy předzvěst, lží.²³¹ Po věštcově odchodu nakonec Kreón změní názor se slovy: „οἴμοι: μόλις μὲν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι - τὸ δρᾶν: ἀνάγκη δ' οὐχὶ δυσμαχητέον“ „Ach, měním ztěžka jen svůj úmysl! Leč s nutností je marné bojovat.“²³² Ale je už pozdě: Kreontův syn Haimón se zavraždil²³³ poté, co se jeho snoubenka Antigoné v kobce oběsila²³⁴ a jeho manželka Eurydiké též ukončila svůj život po informaci o synově smrti.²³⁵

4.1.4. Achilleus a Hektor

Po Patroklově smrti, říká Achilleus své matce,²³⁶ že jej nečeká již dlouhý život a bohyně Thetis přitakává, že nedlouho po Hektorově smrti, čeká stejný osud i rychlonohého hrdinu.²³⁷ Není zde řečeno, jak se o jeho souzené smrti dozvěděli, ale oba si jsou vědomi faktu, že Achillea čeká smrt. Hrdina odhodlaně pronáší, že půjde pomstít přítelovu smrt a zabije trójského hrdinu Hektora a přijímá bez námitek svou souzenou smrt:

...κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι ὅπποτε κεν δῆ
Σεὺς ἐθέλη τελέσαι ἢ δ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι

... svou však smrt já podstoupím, kdykoliv ráčí
Kronovec na mne ji poslat i druzí bohové.²³⁸

Stejná slova²³⁹ Achilleus pronáší i později jako odpověď, po souboji, kdy mu umírající Hektor sděluje, že přijde den, kdy jeho život ukončí Paris a bůh Apollón.²⁴⁰

A obdobného varování od umírajícího muže se dostalo i Hektorovi, když usmrtil Patrokla. Umírající Patroklos Hektorovi vyjevil informaci o jeho budoucím skonu rukou Achilleovou:

οὐ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέη, ἀλλὰ τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή
χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

nebudeš dlouho ni sám již naživě, nýbž ti blízko
stojí už smrt – jest po boku tvém – s ní přemocný osud –
neboť tě hrdinský muž, syn Péleův, Achilleus, skosí.²⁴¹

²³⁰ S. Ant. 988-1090

²³¹ S. Ant. 1054

²³² S. Ant. 1105-1106

²³³ S. Ant. 1175

²³⁴ S. Ant. 1220-1221

²³⁵ S. Ant. 1282-1283

²³⁶ Hom. Il. 18, 88-90

²³⁷ Hom. Il. 18, 96

²³⁸ Hom. Il. 18, 115-116

²³⁹ Hom. Il. 22, 365-366

²⁴⁰ Hom. Il. 22, 358-360

²⁴¹ Hom. Il. 16, 859-861

Na to mu Hektor odpovídá:

Πατρόκλεις τί νύ μοι μαντεύεαι αἰπὸν ὄλεθρον;
τίς δ' οἶδ' εἶ κ' Ἀχιλλεύς Θετίδος πάϊς ἠϊκόμοιο
φθῆη ἐμῶ ὑπὸ δουρὶ τυπείς ἀπὸ θυμὸν ὀλέσσαι;

Pročpak mi jenom věštíš, ó Patrokle, záhubu náhlou?
Kdož ví, zda Achilleus sám, syn Thetidy kadeř krásných,
proboden oštěpem mým, svůj život neztratí dříve?²⁴²

Ani jeden z hrdinů (Hektor ani Achilleus) se však nesnaží naplnění těchto předzvěstí „na smrtelné posteli“ zabránit. Achilleus se však těmto prorockým slovům o smrti nebrání, zatímco Hektor předzvěst nepřijímá a naznačuje, že nemusí být pravdivá.

Hned poté, co Achilleus ujistí matku, že podstoupí smrt, dodává, že ani Héraklés, kterého měl velmi rád Zeus, se nevyhnul svému údělu, avšak osud (μοῖρα - moira) a Héřina zloba jej přemohly.²⁴³ A teď i na něj čeká podobný osud, že bude ležet, až zemře,²⁴⁴ ale také, že získá vznešenou slávu,²⁴⁵ a praví, že matka ho od jeho úmyslu nezastaví.²⁴⁶

Také těsně před soubojem s Hektorem se řeckému hrdinovi dostává varování před jeho budoucím osudem a to ústy jeho koně Xantha, kterému Héra propůjčí na okamžik schopnost mluvit:

καὶ λίην σ' ἔτι νῦν γε σαώσομεν ὄβριμ' Ἀχιλλεῦ:
ἀλλὰ τοι ἐγγύθεν ἤμαρ ὀλέθριον: οὐδέ τοι ἡμεῖς
αἴτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας καὶ Μοῖρα κραταιή. ...
νῶϊ δὲ καὶ κεν ἅμα πνοιῆ Ζεφύροιο θέοιμεν,
ἦν περ ἔλαφροτάτην φάσ' ἔμμεναι: ἀλλὰ σοὶ αὐτῶ
μόρσιμόν ἐστι θεῶ τε καὶ ἀνέρι ἴφι δαμῆναι.

Ovšemže, aspoň nyní, tě spasíme, obrovský reku
je ti však záhuby den již nablízku, vinni však nejsme,
nýbrž veliké božstvo a mocný života osud. ...
My bychom se Zefyrem samým i o závod běžeti mohli,
který přec nejrychlejším jest nazýván – tvůj je však osud,
abys tu Achille sám byl skosen bohem a mužem.²⁴⁷

Na to Achilleus s nevolí odpovídá:

Ξάνθε τί μοι θάνατον μαντεύεαι; οὐδέ τί σε χρή.

²⁴² Hom. *Il.* 16, 859-861

²⁴³ ἀλλὰ ἐ μοῖρα δάμασσε καὶ ἀργαλέος χόλος Ἥρης „nýbrž ho přemohl osud a prudká Héřina zloba“; Hom. *Il.* 18, 119

²⁴⁴ κείσομ' ἐπεὶ κε θάνω „ležet budu až umru“; Hom. *Il.* 18, 121

²⁴⁵ κλέος ἐσθλὸν ἀροίμην „teď vzácné slávy si chci dobýt“; Hom. *Il.* 18, 121

²⁴⁶ Hom. *Il.* 18, 117-126

²⁴⁷ Hom. *Il.* 19, 408-410, 415-417

εὖ νυ τὸ οἶδα καὶ αὐτὸς ὃ μοι μόρος ἐνθάδ' ὀλέσθαι
νόσφι φίλου πατρὸς καὶ μητέρος: ἀλλὰ καὶ ἔμψης
οὐ λήξω πρὶν Τρῶας ἄδην ἐλάσαι πολέμοιο.

Xanthe, nač věštíš mi smrt? Tot' nijak potřeba není!
Vímť já dobře i sám, jak tady mi souzeno zemřít,
daleko od otce i matky – než přestat nechci takto,
dokavad trójský lid bych dosyta neprohnal v bitvě. ²⁴⁸

V těchto úryvcích, v rozhovoru s Xanthem, nacházíme několik zajímavých informací. První, že osud je rozhodován i nějakým bohem, druhá, že se mu nelze vyhnout, třetí, že si Achilles byl vědom toho, co jej čeká a že cítil velkou nevoli, když mu to bylo řečeno, a poslední, že se osudu nehodlal nijak protivit. Máme zde tedy dvě reakce na předzvěst: hrdina se rozzuří na bytost říkající předzvěst a hrdina nehodlá udělat nic, aby svému osudu zabránil, tedy přijímá předzvěst i svůj osud.

Zdá se však, že Achilleus měl na výběr z dvou možných osudů a sám se mohl rozhodnout, který si vyvolí prožít, jak říká poselstvu vyslanému Agamemnónem:

μήτηρ γάρ τέ μέ φησι θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα
διχθαδίας κῆρας φερέμεν θανάτοιο τέλος δέ.
εἰ μὲν κ' αὖθι μένων Τρώων πόλιν ἀμφιμάχωμαι,
ᾧλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται:
εἰ δέ κεν οἴκαδ' ἴκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν,
ᾧλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δηρὸν δέ μοι αἰῶν
ἔσσεται, οὐδέ κέ μ' ᾧκα τέλος θανάτοιο κιχείη.

Thetis třpytivých nohou mi říkává, bohyně matka,
dvojí že přivede **los** můj život k hodině **smrti**:
jestliže zůstanu tady a budu kol Ília válčit,
konec je návratu mému, však nezměrné nabydu slávy,
pakliže odejdu domů a do milé otcovské země,
konec je vzácné slávě, však za to mi trvati bude
život dlouhý čas – má smrt pak nepřijde záhy. ²⁴⁹

Nejdříve to vypadá, že by hrdina nebyl proti osudu, ve kterém by jej čekal dlouhý život bez nehynoucí slávy, ale po Patroklově smrti je zcela odhodlán naplnit svůj osud a padnout slavně před hradbami Tróji. Jeho odhodlanost ukazují, kromě výše citovaných, i následující pasáže:

πατρὸς δ' εἴμ' ἀγαθοῖο, θεὰ δέ με γείνατο μήτηρ
ἀλλ' ἔπι τοι καὶ ἐμοὶ θάνατος καὶ μοῖρα κραταίη
ἔσσεται ἢ ἠὼς ἢ δεῖλη ἢ μέσον ἦμαρ
ὅπποτε τις καὶ ἐμεῖο Ἄρη ἐκ θυμὸν ἔληται
ἢ ὃ γε δουρὶ βαλὼν ἢ ἀπὸ νευρήφιν ὀϊστῶ.

z vzácného pocházím otce a božská mě zrodila matka,

²⁴⁸ Hom. *Il.* 19, 420-423

²⁴⁹ Hom. *Il.* 9, 410-416

avšak přemocný osud a smrt mám souzeny také!
Nastane jednou jitro neb polední doba neb večer,
ve které můj též život mi odejme v zápase někdo,
buď že mě zraní kopím neb zdaleka s tětivy šípem.²⁵⁰

To říká Achilleus Priamovu synovi Lykáónovi těsně před tím, než ho zbaví života a jeho matka Thetis také zmiňuje jeho blízkou smrt určenou osudem:

οὐ γάρ μοι δηρὸν βέη, ἀλλὰ τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Nebudeš dlouho již naživě, nýbrž ti blízko
stojí smrt - - jest po boku tvém – s ní přemocný osud.²⁵¹

Zdá se tedy, že Achilleus měl na výběr a byla to jeho volba, která rozhodla o jeho osudu. Ale existuje i jiné vysvětlení: možnost volby nebyla možností a bylo určeno předem, že jeho osudem má být krátký život a slavná smrt, což bohužel nejde nijak podložit. Kdyby však opravdu měl na výběr a volba byla na něm, znamenalo by to, že osud, ať už určený bohy či jinou numinózní silou, by nebyl nevyhnutelně daný a byl by zde prostor pro lidskou svobodnou vůli a vlastní rozhodnutí.

4.1.5. Agamemnón a Kassandra

Vrchní velitel řeckého vojska před Trójou má klamný sen seslaný Diem,²⁵² který mu přikazuje vyzbrojit Řeky a vydat se do bitvy, protože teď mohou Trójany porazit.²⁵³ Átreův syn reaguje na sen poněkud podivně, chce vyzkoušet mužstvo a dá vyhlásit, že mají prchnout domů, protože Tróju dobýt nelze.²⁵⁴ Ale neznamená to, že by snu nevěřil. Muži tedy začnou připravovat lodě a: ἐνθά κεν Ἀργείοισιν ὑπέρμωρα νόστος ἐτύχθη „Tenkrát by Achaiům odjezd i **naproti osudu** nastal.“²⁵⁵ Ale jejich odjezdu zabrání zásah Héry. Použité slovo ὑπέρμωρα (hypermora) má stejný význam jako ὑπὲρ μόρον (hyper moron) „oproti sudbě“. Zdá se tedy, že Agamemnónovo vojsko nemuselo nutně naplnit svůj osud, aby dobyli trójské město.

Když se vládce Agamemnón v prvním dramatu Aischylovy trilogie po vyvrácení Tróje vrací domů, přiváží s sebou i zajatkyni Kassandru, Priamovu dceru. Když Agamemnón zajde

---

²⁵⁰ Hom. *Il.* 21, 109-113

²⁵¹ Hom. *Il.* 24, 131-132

²⁵² Hom. *Il.* 2, 8

²⁵³ Hom. *Il.* 2, 26-33

²⁵⁴ Hom. *Il.* 2, 73-75

²⁵⁵ Hom. *Il.* 2, 155

do paláce, promlouvá Cassandra se sborem.²⁵⁶ Ona vidí, co se stalo za zločiny dříve na tom místě, tedy zavražděné děti Thyesta, Átreova bratra, a věští smrt Agamemnónovu i svou. Sbor nevěří jejím budoucím vizím nebo se spíše zdá, že vůbec nechápe, o čem Cassandra mluví. Jak již bylo řečeno výše, Kassandřiným proroctvím nikdo nevěřil. Když Cassandra dověští, reaguje na své vlastní proroctví tak, že se vydá do paláce, kde ví, že má zemřít a tento osud zcela akceptuje: ἀλλ' εἶμι κὰν δόμοισι κωκύσουσ' ἐμὴν - Ἀγαμέμνωνός τε μοῖραν. ἀρκεῖτω βίος „Jdu. Nad sebou i Agamemnónem²⁵⁷ – chci lkát i v domě. Dosti života!“²⁵⁸

4.1.6. Klytaiméstra

Královna Klytaiméstra nařizuje v Aischylově *Oběti na hrobě* i v Sofokleově *Élektře* obětovat bohům, aby zabránila osudu ukázanému jí ve snu. V prvně zmíněném díle dal sen královně na srozuměnou, že mrtví se hněvají na vrahy krácející po zemi,²⁵⁹ a proto vyslala sbor stařen a dceru Élektu provést oběť. Zdálo se jí, že porodila hada, zabalila ho do plenek a had jí spolu s mlékem vysál i kapku krve,²⁶⁰ a ve zděšení z tohoto věštbého snu vyslala oběť.

V druhé tragédii posílá Klytaiméstra druhou dceru Chrysosthemis, aby provedla oběť. Zdál se jí totiž sen, že k ní přišel Agamemnón a žezla, které zarazil do země, vyrostla ratolest, která svým stínem zakryla celé Mykény.²⁶¹

Klytaiméstra v obou dílech došla k závěru, že sny symbolizují jejího syna Oresta hodlajícího pomstít otcovu vraždu, a věřila, že by oběťmi mohla zvrátit svůj osud.

V Aischylových *Peršanech* nacházíme obdobnou reakci na předzvěst v podobě snu. Matka krále Xerxea, který je zrovna na výpravě proti Řecku a čeká jej porážka v bitvě u Salamíny, Atossa v Súsách²⁶² má sen, který věští neblahé události a synovu porážku.²⁶³ Na radu starce ze sboru má Atossa v úmyslu připravit oběť bohům, aby odvrátila pohromu.²⁶⁴ Královna tedy doufá a věří, že by mohla změnit neblahou předzvěst úlitbou numinózním bytostem, ale je již pozdě, přichází posel oznamující porážku perského vojska.²⁶⁵

---

²⁵⁶ A. Ag. 1072-1330

²⁵⁷ Doslova nad svým a Agamemnónovým osudem.

²⁵⁸ A. Ag. 1313-1314

²⁵⁹ A. Lib. 32-41

²⁶⁰ A. Lib. 523-539

²⁶¹ S. Él. 417-430

²⁶² Súsy bylo sídelní město perských králů. Tragédie se tedy odehrává v daleké zemi v historické době. Pro publikum navozovala vzdálenost místa děje obdobné „odcizení“ jako mytologické náměty. (Canfora 2004: 160)

²⁶³ A. Pers. 176-214

²⁶⁴ A. Pers. 215-230

²⁶⁵ A. Pers. 249-255

4.1.7. Aigisthos

Zeus na shromáždění bohů vzpomíná na osud Aigisthův:

ὦ πόποι, οἷον δὴ νῦ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται:
ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
σφῆσιν ἀτασθαλίησιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν,
ὡς καὶ νῦν Αἴγισθος ὑπὲρ μόρον Ἀτρεΐδαο
γῆμ' ἄλοχον μνηστήν, τὸν δ' ἔκτανε νοστήσαντα,
εἰδὼς αἰπὸν ὄλεθρον, ἐπεὶ πρό οἱ εἵπομεν ἡμεῖς,
Ἑρμείαν πέμψαντες, εὐσκοπον ἀργεῖφόντην,
μήτ' αὐτὸν κτείνειν μήτε μνάσθαι ἄκοιτιν:
ἐκ γὰρ Ὀρέστιαο τίσις ἔσσεται Ἀτρεΐδαο,
ὀππότε' ἂν ἠβήσῃ τε καὶ ἧς ἱμείρεται αἴης.

Divno, jak neprávem lid jen bohům přičítá vinu!
Od nás jen všeliké zlé prý pochází, avšak i sami
strojí si strast a jen zrupností svou – byť naproti sudbě.
Tak teď naproti sudbě zas manželku Átreovcovu
Aigisthos pojal za choť a jej, když vrátil se, zabil,
věda přec o náhlé zhoubě, vždyť my jsme mu výstrahu dali,
Hermeia bystrého zraku mu poslavše, Argova vraha,
nevraždit Átreovce a nebrat si manželku jeho,
sice že za otce svého se nad ním Orestés pomstí,
jakmile dospěje věkem a po své zatouží vlasti.²⁶⁶

Zde vidíme možnost, že osud u Homéra nemusí být rozhodován jen numinózními silami, ale že sami lidé mohou své osudy ovlivnit. Aigisthos zemřel ὑπὲρ μόρον (hyper moron) „oproti sudbě“ kvůli tomu, že se provinil svou ἀτασθαλίησιν²⁶⁷ „zrupností“, kterou ale nemusel spáchat. Kdyby se tedy nerozhodl zabít Agamemnóna a jeho ženu pojmout za manželku, od čehož byl odrazován poslem bohů Hermem, nemusel oproti své dřívější sudbě zemřít. Nebo je možné, že nad Aigisthovým osudem určeným bohy stojí osud určený jinou silou, proti které ani bohové nemohou bojovat.

4.1.8. Orestés

V Aischylově dramatu *Oběť na hrobě* se Orestés vrací zpět do své domoviny, do Mykén, aby pomstil vraždu svého otce Agamemnóna, ačkoliv to znamená, že musí zabít vlastní matku. Bylo mu tak nařízeno Apollónem a dokonce bylo Klytaiméstřině synovi vyhrožováno trestem, kdyby otcovu smrt nepomstil.²⁶⁸ Orestés se ptá sám sebe, jak by neměl důvěřovat takovéto věštbě, a říká, že čin musí být vykonán.²⁶⁹ Touto věštbou, doslova „tém

²⁶⁶ Hom. Od. 1,32-41

²⁶⁷ ἀτασθαλίησιν (atasthaliésiv) je dativ plurálu od slova ἀτασθαλία (atasthalía) „zrupnost, přílišná pýcha“, které je ekvivalentem slova ὕβρις (hybris) používaného tragiky.

²⁶⁸ A. Lib. 269-305

²⁶⁹ τοιοῖσδε χρησμοῖς ἄρα χρὴ πεποιθέναι; - κει μὴ πέποιθα, τοῦργον ἔστ' ἐργαστέον. „K takové věštbě musím patně – mít důvěru; a i když nikoli, - ten čin přec musí být vykonán!; Aesch. Lib. 297-298

věštábám“: τοιοῖσδε χρησμοῖς (toisde chresmois) od slova χρησμός (chrésmos) „odpověď věštírny, věštba“, je myšlen Apollónův příkaz. Orestés tedy hodlá aktivně naplnit předzvěst, respektive příkaz boha.

V Sofokleově adaptaci stejného příběhu, v tragédii *Élektrá*, Orestovi není pomsta nařízena, ale sám jde do delfské věštírny, aby se zeptal, jak zjednat spravedlnost na otcových vražích. Dostává se mu odpovědi, aby se potají dostal do paláce a spáchal spravedlivou vraždu Istí.²⁷⁰ V této verzi tedy myšlenka na odplatu pochází od Oresta, ale obě verze spojuje, že věštbé přikazy Apollónovy Orestés bez odporu poslouchá.

Zpracování motivu pomsty na otcových vražích nalézáme i u Euripida. Orestés se zde vrací do otčiny a říká, že na základě božích věštb přichází oplatit Agamemnónovu vraždu.²⁷¹ Těmito božími věštbami je myšleno spojení ἐκ θεῶν μυστηρίων (ek theú mystérión), kde je použito slovo μυστήριον (mystérión) „tajemství, tajemství odhalené bohem“. Orestés tedy jedná „na základě tajemství odhaleného bohem“ a několikrát je explicitně řečeno, že motivaci k Orestovu jednání má na svědomí Apollón.²⁷² I v dramatu nejmladšího tragika jedná Orestés na příkaz boha. Má sice pochyby ohledně vraždy vlastní matky,²⁷³ ale i v Euripidově *Élektře* věštbu v podobě příkazu poslechne.

4.2. Skandinávie

I ve skandinávských hrdinských příbězích reagují některé osoby vícero způsoby, proto je pořadí hrdinů následující: začínám Sigurðem a pokračuji postavami, o kterých se hovoří následně v ději *Ságy o Völsunzích*, s výjimkou Signý, kterou jsem začlenila do podkapitoly o Guðrúně kvůli tematické blízkosti. Po postavách ze *Ságy o Völsunzích*, respektive z eddických hrdinských písní, následuje část o Šípovém Oddovi a pak o několika postavách ze *Ságy o Hervor*.

4.2.1. Sigurð

Když se hrdina aktivně snaží získat informace o svém osudu, Grípi Sigurðovi odhalí něco z jeho budoucnosti až do setkání s Brinhildou-Sigrdrífou a vřelému přivítání u jejího pěstouna Heimioho, ale dále už Grípi hovořit nechce, protože:

farið er, Sigurðr, þatz ec fyrir vissac,
scala fremr en svá fregna Grípi.

Toť vše, co smím ti, Sigurde, říci.
Na víc se Grípiho nevyptávej!²⁷⁴

²⁷⁰ S. *El.* 32-37

²⁷¹ E. *El.* 87-89

²⁷² E. *El.* 971, 973, 1190-96, 1296-7, 1301-2

²⁷³ E. *El.* 964-987

²⁷⁴ Gríp 22 (19)

Sigurð se však vyptává dále na svůj další osud. Jak vidíme, jeho aktivita v hledání odpovědí je opravdu značná, což je poněkud zarážející vzhledem k jeho údivu nad nastalými událostmi, který přichází těsně před jeho smrtí.²⁷⁵ Grípi mu vyjeví, že z jeho života viděl vždy jen mládí a že on sám není právem chválen za svůj prorocký dar, že ani moudrý není a že více již neví.²⁷⁶ Avšak Sigurð praví, že neví o nikom, kdo by viděl dále do budoucnosti než bratr jeho matky, a chce vědět víc, i kdyby pravda o jeho sudbě měla být sebetrpčí.²⁷⁷ Grípi Sigurða ujistí, že:

Era með lqstom lqgð ævi þér,
láttu, inn ítri, þat, qðlingr, nemaz,
þvíat uppi mun, meðan qld lifir,
naddéls boði, nafn þitt vera.

K úhoně není život tvůj určen.
To v paměti pevně, reku, podrž.
Dokud svět bude světem stát,
tvé jméno nezanikne.²⁷⁸

A rozhodne se rekoví povědět celou pravdu o jeho osudu. Hrdina se tak dozvídá, že den jeho smrti je už určen,²⁷⁹ a důvody, které k jeho záhubě povedou. Na konec ještě Grípi říká útěchu určenou Sigurðovi osudem:

Því scal hugga þic, hers oddviti,
sú mun gipt lagit á grams ævi:
munat mætri maðr á mold koma
und sólar sjot, en þú, Sigurðr, þyccir.

Toto však věz věrný reku.,
že útěchu ti osud určil
Nad Sigurða skvělejší hrdina
sídlo mít nikdy v světě nebude.²⁸⁰

Sigurð tedy obdrží ujištění, že se mu dostane nehynoucí slávy jako útěchy za jeho krátký život. Na rozdíl od Achillea, mu však není dáno na výběr mezi slávou a dlouhým životem. Jeho cesta je daná a není možné se jí vyhnout.

Grípi Sigurðovi také vypráví o bojovnici Brynhildě, která je dcerou Buðliho a přebývá u Heimio²⁸¹ a s kterou si složí přísahy, však mnoho z nich nesplní, protože až bude přemožitel Fáfnio hostem u krále Gjúkiho, na svou nevěstu zapomene.²⁸² Kvůli Grímhildiným kouzlům nejen že zapomene na Brynhildu a zaslíbí se Guðrúně,²⁸³ ale přislíbí i pomoc Gunnarovi, když on bude chtít Brynhildu získat.²⁸⁴ Sigurð se dozvídá, jak pomoc bude probíhat, že si se synem Grímhildy vymění vzhled a v Gunnarově podobě Brynhildu pro budoucího švagra získá²⁸⁵ a

²⁷⁵ Viz níže.

²⁷⁶ Gríp 24 (21)

²⁷⁷ Gríp 25 (22)

²⁷⁸ Gríp 26 (23)

²⁷⁹ Gríp 28 (25)

²⁸⁰ Gríp 55 (52)

²⁸¹ Gríp 30 (27)

²⁸² Gríp 34 (31)

²⁸³ Gríp 36 (33)

²⁸⁴ Gríp 38 (35)

²⁸⁵ Gríp 40-42 (37-39)

budou společně slavit svatby.²⁸⁶ Hrdina nemůže uvěřit, že by nedodržel přísahy a že by se účastnil podvodu.²⁸⁷ Zdá se, že hrdina nemůže uvěřit, že by jej jeho osud donutil udělat něco, co není „čestné“. Je možné, že byl Sigurð přesvědčen o svém čestném charakteru, a je zde vidět možnost, že strýcovým slovům odmítnul věřit, protože řečené by jeho charakteru odporovalo. Dále Sigurð se dozvídá, že si sice vzpomene na zapomenuté přísahy dané Budliho dceři, ale bude mlčet a povede spokojený život s Guðrúnou. Avšak podvedená Brynhild začne kvůli bezpráví, které jí bylo učiněno, plánovat pomstu²⁸⁸ a řekne svému manželovi o Sigurðových nesplněných slibech,²⁸⁹ kvůli nešťastné lásce a zármutku reka obviní,²⁹⁰ což povede k tomu, že Guðrúnini bratři probodnou švagrovi hrud' a Guðrún už pak kvůli své vlastní matce nepozná znovu radost.²⁹¹

A Sigurð se s vědomím, že kdyby to bylo v strýcově moci, vyvěstil by mu lepší život, loučí a přijímá věštbu se slovy, že „[k]aždého stihne, co souzeno mu.“²⁹² Kromě zmíněného údivu nad svým budoucím chováním však na vizi své nedlouhé životní cesty nereaguje.

Přestože Sigurð ukazuje veškerou důvěru a úctu strýcovým schopnostem, kterou ne jednou explicitně vyjadřuje, praví, že tak, jak o jeho budoucím chování Grípi věští, by se přece nemohl zachovat.²⁹³ Je tedy možné, že hrdina ve skutečnosti věštcovým slovům odmítá věřit a nepovažuje tedy tuto věštbu za relevantní.

Aktivní snahu dozvědět se o budoucích dějích spatřujeme i v Sigurðově prvním setkání se Sigrdrífou-Brynhildou. Po výčtu run probuzená bojovnice dává Sigurðovi na výběr mezi mluvou a mlčením, tedy jestli si troufá slyšet její rady do života, přestože zlý osud je již určen.²⁹⁴ Hrdina odpovídá, že není zbabělý a její rady rád přijme.²⁹⁵ V Písni o *Sigrdrífě* následuje seznam rad²⁹⁶ zakončený radou jedenáctou:

Pat ræð ec þér it ellipta, at þú við illo sér hvern veg at vinom; langt líf þicciomcac lofðungs vita; rømm ero róg of risin.	Jedenáctou ještě slyš radu: prchej před zradou přátel. Krátký je určen knížeti život, neblahý svár je ti souzen. ²⁹⁷
--	---

V této radě je obsažena předzvěst, kterou je možné vykládat jako pozdější Sigurðův skon vinou švagrů a znovu informace o tom, že hrdinu nečeká dlouhý život, jak už mu bylo řečeno Grípim.

²⁸⁶ Gríp 46 (43)

²⁸⁷ Gríp 35-43 (32-40)

²⁸⁸ Gríp 48 (45)

²⁸⁹ Gríp 50 (47)

²⁹⁰ Gríp 52 (49)

²⁹¹ Gríp 54 (51)

²⁹² Gríp 56 (53)

²⁹³ Viz níže.

²⁹⁴ Sigrdr 20; Vøls XXI 20: 81 (XX)

²⁹⁵ Sigrdr 21; Vøls XXII 21: 81 (XX)

²⁹⁶ Sigrdr 19 – 37

²⁹⁷ Sigrdr 37

Když se Sigurð s Brynhildou setkává po druhé, tentokrát u Heimio, Brynhild prorokuje: „Já budu přehlížet řady bojovníků a ty si vezmeš za ženu Guðrún, dceru Gjúkiho.“²⁹⁸ Čemuž Sigurð odporuje: „Ta ani jiná královská dcera mě neobloudí, tím jsem si naprosto jist. A přísahám při bozích, že za ženu si vezmu tebe a žádnou jinou.“²⁹⁹ A Brynhild slibuje totéž.³⁰⁰ Zde Sigurð, stejně jako v reakci na Grípiho věštbu, odporuje, že by něco takového mohl udělat, a je si jist, že svou přísahu dodrží. I Brynhild, přestože sama pronesla, co bude následovat, slib stvrzuje. Toto setkání následuje až po návštěvy u Grípiho a po incidentu s Fáfniem a Reginem. Sigurð by si tedy měl být vědom toho, že nebude moci přísahu dodržet. Mohl však mít tak velkou víru v sílu svého charakteru, že nevěřil, že by to bylo možno, proto mohl považovat předzvěsti řečené Grípim i Brynhildou za lživé. Nebo byl natolik přesvědčen o síle osudu, že věděl, že by proti němu nemohl bojovat. Toto vysvětlení může být podpořeno Sigurðovým výrokem těsně před jeho smrtí: „Proti osudu nikdo nic nezmůže.“³⁰¹ Anebo nechtěl být připraven o nehynoucí slávu hrdiny, které by nedosáhl, kdyby se dožil v klidu svého stáří. Bohužel však v žádném textu není možno nalézt podporu pro žádnou z těchto možností. Je také ještě čtvrtá možnost, že ve chvíli, kdy vypil Grímhildin čarovný nápoj, zapomněl vše, včetně svého vyvěštěného osudu. Toto vysvětlení se však jeví jako nepravděpodobné, protože na Gunnarově svatbě si znovu vzpomněl na sliby dané Brynhildě,³⁰² není tedy důvod myslet si, že by si nevzpomněl na vše ostatní. Pro jeho údiv a zaskočení nad zradou švagrů tedy v textu nelze najít žádné logické a podložitelné vysvětlení:

Sigurðr vissi eigi ván þessa vélræða, mátti hann ok eigi við sköpum vinna né sínu aldragi, Sigurðr vissi sik ok eigi véla verðan frá þeim.

Sigurð o jejich úkladech nic netušil, ale proti svému osudu a smrti by stejně nic nezmohl. Z jejich strany se žádné zákeřnosti ani nenadál.³⁰³

První dvě setkání Sigurða a Sigrdrífy-Brynhildy, ač oba příběhy pochází z jiných původních zdrojů, mají stejnou strukturu. V obou případech hrdina přichází za dívkou, musí překonat překážku (hradbu ze štítů v prvním případě a privilegované místo v její komnatě, kam mohl doposud usednout jen její otec, v případě druhém), vzdá jí pocty, ona mu nabídne nápoj a udělí rady. Sigurð pak přísahá, že jen ji pojme za manželku, a ona mu přísahu oplatí. Následně hrdina odchází.³⁰⁴

Těsně před svým tragickým skolem Sigurð hovoří ke své manželce:

---

²⁹⁸ Vqls XXV: 85 (XXIV)

²⁹⁹ Vqls XXV: 86 (XXIV)

³⁰⁰ Vqls XXV: 86 (XXIV)

³⁰¹ Vqls XXXII: 101 (XXX)

³⁰² Vqls XXIX: 93 (XXVII)

³⁰³ Vqls XXXII: 101 (XXX)

³⁰⁴ Aguirre 2002: 15; Vqls XXI – XXII: 76 – 82 (XX – XXI); Vqls XXV: 84 – 86 (XXIV)

"Grát eigi," sagði hann. "Þínir bræðr lifa þér til gamans, en þess til ungan son á ek, er kann eigi at varast fjáendr sína, ok illa hafa þeir fyrir sínum hlut sét. Ekki fá þeir slíkan mág at ríða í her með sér né systurson, ef sjá næði at vaxa. **Ok nú er þat fram komit, er fyrir löngu var spát ok vér höfum dulizt við, en engi má við sköpum vinna.** En þessu veldr Brynhildr, er mér ann um hvern mann fram, ok þess má ek sverja, at Gunnari gerða ek aldri mein, ok þyrmda ek okkrum eiðum, ok eigi var ek of mikill vinr hans konu. **Ok ef ek hefða vitat þetta fyrir** ok stiga ek á mína fætr með mín vápn, þá skyldu margir týna sínu lífi, áðr en ek fella, ok allir þeir bræðr drepnir, ok torveldra mundi þeim at drepa mik en inn mesta vísund eða villigölt."

„Neplač. Tvoji bratři žijí a utěší tě. Můj syn je však příliš mladý a nedovede se nepřítelům ubránit. Ale špatně si svůj čin rozvážili. Už nikdy nezískají švagra, který by s nimi neváhal pokaždé vyjet do boje, ani synovce, pokud by stačil vyrůst. **Ted' se však stalo, co bylo předpovězeno už dávno a na co jsem nedbal. Proti osudu nikdo nic nezmuže.**³⁰⁵ Toto je dílo Brynhildy, která mě nade vše milovala. Já však mohu odpřísáhnout, že jsem Gunnarovi nikdy neublížil, ctil jsem naši přísahu a nadmíru blízkým přítelem jeho ženy jsem nebyl. **A kdybych věděl, co se dnes stane,** a mohl se postavit na nohy se svou zbraní v ruce, pak by, dříve než bych padl, mnozí zaplatili životem. Všichni bratři by byli mrtví, a snáz by se jim podařilo zabít největšího bizona nebo divokého kance než mě.“³⁰⁶

V této promluvě nacházíme několik nesrovnalostí ohledně Sigurðovy reakce na jeho sdělený osud. Uznává, že bylo pravdivé to, co mu bylo vyvěštěno, a přiznává, že na to nebral ohled, což by mohlo být podkladem pro teorii, že nevěřil, že by mohl konat v protikladu proti svému charakteru. Hned další věta však ukazuje teorii o víře v nevyhnutelnost osudu jako velmi pravděpodobnou. Avšak později říká, že kdyby věděl, co se stane, konal by jinak, čímž naznačuje, že by mohl změnit svůj osud, tedy zemřít přičiněním Brynhildy a svých švagrů, kdyby o něm předem věděl, a to by svěčilo proti teorii o nevyhnutelnosti osudu. Ale není možné říci, zda, i kdyby se snažil vyhnout svému osudu, by to pomohlo. Je nanejvýš podivné, že jsou během jedné promluvy zmíněny dvě protikladné informace o Sigurðovy, který si nejdříve byl vědom a hned na to nebyl vědom toho, co mu bylo vyvěštěno. Podstatné však je, že se svému osudu nevyhnul a ani se o to nesnažil.

4.2.2. Guðrún a Signý

Gjúkiho dcera si stěžuje svým dívkám na své nepěkné sny a žádá jednu z dívek, aby jí sen vyložila. Vypráví o sokolovi se zlatým peřím, který jí byl nade vše. Dívka sen vyloží tak, že se o Guðrúnu bude ucházet královský syn s velmi dobrým vychováním a ona ho bude velmi milovat. Guðrún však mrzí, že neví, o kom sen mluví, a rozhodne se vyhledat Brynhildu, aby

³⁰⁵ Zde chybí nepřeložená spojka *en* „ale“, věta by tedy měla znít: „Ale proti osudu nikdo nic nezmuže.“

³⁰⁶ Vqls XXXII: 101-102 (XXX)

jí jeho identitu osvětlila.³⁰⁷ Přestože má Guðrún nedobré pocity ze svého snění, z dívčina výkladu se dozvídá jen samé pozitivní věci – tento výklad jí však nestačí a chce o své budoucnosti vědět víc, ale Brynhildin výklad a předpovídání tak pozitivní nejsou.

Poté, co Brynhilda předpoví Guðrúně její velmi neoptimistickou budoucnost, reaguje Gjúkiho dcera tak, že cítí nesmírnou bolest,³⁰⁸ ale nijak se podle toho nezachová a nesnaží se předejít tragickým událostem následujícím po její pozdější hádce se švagrovou.³⁰⁹

Když se snaží odporovat sňatku s Atlim, protože jejich „rodu od něho vzejde jen zlo“³¹⁰ a protože se zle zachová ke Grímhildiným synům, za což ho ovšem stihne krutá odplata,³¹¹ jedná tak na základě svých věšteckých schopností. Nikde není zmíněno, že by to byla reakce na dřívější prorocká slova Brynhildina. Grímhildě se sice taková budoucnost jejich synů nelíbí, ale dceři domlouvá a nabízí jí úplatu, aby změnila názor.³¹² Nakonec Guðrún v *Sáze o Vqlsunzích* ustupuje se slovy: „Nechť se stane, co se stát musí, leč proti mé vůli. Ale nepovede to k radosti nýbrž k žalu.“³¹³ a v Eddické písni praví:

Pann mun ek kíósa af konungom
oc þó af niðium nauðig hafa;
verðr eigi mér verr at ynði
né þol bræðra at bura skióli

Osudem mi král určen je,
přijmout ho musím od příbuzných.
K rozkoši mi nebude rekova láska
ni záhuba bratří k záchraně synů.³¹⁴

V obou pramenech se tedy Guðrún snaží zhoubnému osudu zabránit, ale nakonec se poddá.

S obdobným příběhem se setkáváme i v případě Signý, sestry Sigurðova otce Sigmunda, která se snaží zabránit odjezdu se svým novomanželem Siggeirem,³¹⁵ protože cítí, že z jejich svazku nevzejde nic dobrého:

Eigi vilda ek á brott fara með Siggeiri, ok eigi gerir hugr minn hlæja við honum, ok veit ek af framvísi minni ok af kynfylgju várri,³¹⁶ at af þessu ráði stendr oss mikill ófagnaðr, ef eigi er skjótt brugðit þessum ráðahag.

³⁰⁷ Vqls XXVI: 86-87 (XXV)

³⁰⁸ Ofriharmr er oss þat at vita slíkt ; Vqls XXVII: 88 (XXV)

³⁰⁹ Vqls XXX: 93-96 (XXVIII)

³¹⁰ Vqls XXXIV: 108 (XXXII)

³¹¹ Gðr ii 31: 366 - 367

³¹² Gðr ii 32 – 33: 367;

³¹³ Vqls XXXIV: 108 (XXXII)

³¹⁴ Gud ii 34

³¹⁵ Vqls IV: 39

³¹⁶ „...veit ek af framvísi minni ok af kynfylgju várri,...“ – kynfylgja je bytost, která stráží rod, a který se dokáže spojit s jejími členy, jak tomu je v případě Signý (Rivenbark 2001: 64). Vyskytuje se výhradně v abstraktních významech jako např.: „zdeděný dar“ nebo „charakteristika“ (Turville-Petre 1964: 230). *Kynfylgje* jsou druhem bytostí zvaných *fylgje* (sg. *fylgja*), které ochraňují jedince nebo celý rod. Mnohdy je těžké je odlišit od dís, které byly součástí kultu a pravidelně se odehrávala jejich slavnost *disablót*. Avšak není známo, že by součástí kultu byly *fylgje*. Ty však měly bližší vztah k jedinci než dísy a byly jeho součástí (Turville-Petre 1964: 221, 226, 227).

Nechci se Siggeirem odjet, při pohledu na něj se mé srdce nesměje. Má předvídavost i osud, který provází náš rod, mi říkají, že z tohoto svazku vzejde velké neštěstí, jestli úmluvu co nejrychleji nezrušíme.³¹⁷

Susan Elizabeth Rivenbark, která se ve své diplomové práci zabývá ženskou ctí v islandských ságách, uvádí příběhy Signý a Guðrún jako příklady jednání žen při ochraně cti své rodiny. Obě dávají přednost oddanosti k vlastní rodině před loajalitou k manželovi a jeho příbuzným³¹⁸ a snaží se, alespoň slovně, dvakrát zabránit neblahému osudu čekajícímu jejich příbuzné: nejdřív se Signý těsně po svatbě snaží zabránit svému odjezdu s novomanželem a Guðrún před svatbou se jí snaží zabránit a později, když jsou otec a bratři Signý pozváni na návštěvu k Siggeirovi a Guðrúniní bratři k Atlimu. Signý přichází za otcem Vǫlsungem a bratry a radí jim, aby odjeli zpět a shromáždili vojsko proti králi Siggeirovi³¹⁹. A Guðrún pošle bratrům zlatý prsten s vlčím chlupem a vyrytými runami jako znamení, že pozvání je smrtonosná lest.³²⁰

Dokonce i pomsta na manželech za zabití členů rodiny je u obou žen podobná: Signý pošle dva syny, které má s mužem, o němž prohlašovala, že nepřinese nic dobrého jejich rodu, na smrt³²¹ a Guðrún své dva syny zabije a jejich upečená srdce dá Atlimu k snědku.³²²

Obě ženy se tedy snaží předzvěstem zabránit, a když se jim to nepodaří, alespoň naplánují a provedou krutou pomstu.

4.2.3. Gunnar a Högni

Högniho manželka Kostbera vypráví svému manželovi o pěti snech, které se jí zdály a které věští neblahou budoucnost Högnimu i všem okolo a poměrně jasně odkazují ke králi Atlimu, jež bratry pozval do své domoviny. Ale hrdina všechny sny vyloží tak, že je zlehčuje a říká, že znamenají něco neškodného a opakuje, že Atli je přivítá přátelsky.³²³

Grónská píseň o Atlim popisuje obdobné rozhovory. Nejprve Kostbera říká manželovi, že runy poslané jeho sestrou Guðrúnou se jí jeví podivné a že je ve skutečnosti na návštěvu nezve,³²⁴ a pak vypráví své sny³²⁵. Högni všechny její tři sny vyloží jinak a trvá na tom, že Atli není zlý.

---

³¹⁷ Vǫls IV: 39

³¹⁸ Rivenbark 2001: 15

³¹⁹ Vǫls V: 42

³²⁰ Vǫls XXXV: 109 (XXXIII)

³²¹ Vǫls VI: 44-45

³²² Vǫls XL: 116-117 (XXXVIII)

³²³ Vǫls XXXVI: 111 (XXXIV)

³²⁴ AmG 9-12

³²⁵ AmG 14-20

I manželka Högniho bratra Gunnara Glaumvör v sáze i eddické písni³²⁶ vypráví manželovi své neblahé sny, které podle jejího názoru věští zradu. Avšak Gunnar sny vykládá jinak.³²⁷ Ale v posledním snu Glaumvör vidí ženy, které si Gunnara zvolily za muže a říká, že to možná byly jeho dísy. Na to hrdina odpovídá: „Tohle se dá vyložit těžko. Ale svému osudu člověk neunikne a je možné, že se mnoha roků nedožiju.“³²⁸ A v eddické písni na poslední sen odpovídá:

Seinat er at segia, svá er nú ráðit;	Pozdě je na rady. Je již rozhodnuto.
forðomca for þó, allz þó ar fara ætlað;	Nevyhnu se cestě, když cíl je určen.
mart er miqc glíclict, at munim scammæir.	Mnohé se může stát těm, jež smrt čeká. ³²⁹

Nakonec tedy hrdina uznává, že nebude mít dlouhý život a že se nevyhne tomu, co ho čeká, a nesnaží se proti tomu nijak bojovat.

4.2.4. Atli

Guðrúninu druhému manželovi Atlimu se jakožto jedinému muži v *Sáze o Vqlsunzích* zdají sny věštící jeho neblahou budoucnost: manželka ho probodla mečem, dva výhonky rákosu, dva sokoli a dvě štěňata symbolizující jejich syny byli zahubeni a Atlimu předloženi k jídlu a on sám byl připoután k posteli a čekala ho smrt.³³⁰ Manželka první sen vyloží nepravdivě, druhý pravdivě, že syny čeká smrt, a třetí vyložen není. Atli však na sny nijak nereaguje a ony se vyplní. Místo na zlověstné sny se soustředí na zlato, které patřivalo Sigurðovi, což vede k záhubě Guðrúniných bratrů, a to zas vede k záhubě Atliho.³³¹

Konec *Druhé písne o Guðrúně* popisuje stejnou situaci. Atli říká, že ho normy budí zlověstnými sny,³³² a ptá se své manželky na jejich výklad. Sen s mečem je opět vyložen nepravdivě. Druhý sen, kde jsou jejich synové symbolizováni spadlými větvemi, luňáky a opět štěňaty, Gjúkiho dcera interpretuje oproti sáze nepravdivě a konec i výklad třetího snu chybí.³³³

---

³²⁶ AmG 22-26 (22-28)

³²⁷ Vqls XXXVII: 112 (XXXV)

³²⁸ Vqls XXXVII: 112 (XXXV)

³²⁹ AmG 27 (29)

³³⁰ Vqls XXXV: 109 (XXXIII)

³³¹ Vqls XXXX: 116-118 (XXXVIII)

³³² *Svá mic nýliga - normir vekia, - vílsinnis spá - vildi, at ec réða*; „Opět mě nyní – budí normy – sny zlověstnými; - jejich smysl bych znát chtěl.“; *Gðr ii* 38

³³³ *Gðr ii* 38 – 44

4.2.5. Hamði a Sqrli

Guðrún nabádá své syny z třetího manželství, aby pomstili smrt sestry Svanhildy, která byla na rozkaz krále Jǫrmunreka udupána koňmi. Vybízí Hamðiho a Sqrliho se slovy, že příliš nepřipomínají povahou její bratry Gunnara a Hǫgniho, kteří by jistě svou příbuznou pomstili. Na to jí Hamði opáčí, že své bratry tak nechválila, když jí zabili Sigurða, ale říká též, že její výčitky nebudou snášet a připraví se na odjezd. Matka jim připraví brnění a výzbroj a Hamði jsa si vědom jejich osudu praví:

Hér munu vér skilja efsta sinni, ok spyrja muntu tíðendin, ok muntu þá erfi drekka eptir okkr ok Svanhildi.

Dnes se loučíme naposledy. Brzy se dozvíš, jak jsme pochodili, a pak nám a Svanhildě vystroj pohřební hostinu.³³⁴

Zatímco bratři neprokazují jakékoli city ohledně jejich předpovězené smrti, po jejich odjezdu a po Hamðiho neblahé předzvěsti Guðrún naříká nad svými třemi manželstvími a svým krutým životním údělem.³³⁵

Přestože jim matka radila, aby zabránili svému neštěstí, nemají cestou škodit kamenům a jiným velkým věcem, bratři se její radou neřídí a cestou zabijí svého bratra Erpa, a když dorazí ke králi Jǫrmunrekovi, krví potřísní kameny. Pak se statečně bijí s královými muži, ale železo jim neubližuje. Až se tam zjeví vysoký, jednooký stařec a poradí jim, aby na bratry zaútočili kameny. Tak se stane a Hamði se Sqrlim umírají.³³⁶

V *Písni o Hamðim* je to Sqrli, kdo matce říká o osudu, který je čeká, že oba padnou v cizí zemi a ona je bude oplakávat.³³⁷ Když dorazí ke králi Jǫrmunrekovi, useknou mu nohy a ruce stejně jako v *Sáze o Vǫlsunzích* a také litují, že neušetřili Erpa, který by byl usekl královu hlavu, protože právě Jǫrmurek nařizuje, aby na bratry zaútočili kamením.³³⁸ A jeden z bratrů pronáší:

Vel hǫfum við vegit, stǫndum á val Gotna,
ofan eggmóðom, sem ernir á qvisti;
góðs hǫfum tírar fengið, þótt scylim nú eða í gær deya;
qveld lifir maðr ekki eptir qvið norna.

Dobře jsme si vedli. Jak orli na větvi
stojíme vítězně nad padlými Góty.
Cti jsme dobyli, i když dnes zemřem.

³³⁴ *Vǫls* XLIII: 120 (XLI)

³³⁵ *Vǫls* XLIII: 120 (XLI)

³³⁶ *Vǫls* XLIV: 122 (XLII)

³³⁷ *Hm* 11 (10)

³³⁸ *Hm* 26-29 (24-28)

Večera se nedočkáš, nechce-li norna.³³⁹

V posledním čtyřverší nacházíme dvě možné interpretace reakce na věštbu: snaha dobýt si věčnou slávu a odevzdanost rozhodnutí bohyně osudu. Jejich bezprostřední reakcí však je, že se rozhodli naplnit svůj osud, tedy zemřít, a nesnažili se proti tomu nic udělat.

4.2.6. Šípový Odd

Jak již bylo řečeno, Odd se rozzuří, když mu Heið i přes jeho protesty prorokuje:

Skal þér ormr granda eitrblandinn,
fránn ór fornum Faxe hausi.
Naðr mun þik höggva neðan á fæti,
þá ertu fullgamall fylkir orðinn.

Zhoubou ti bude Faxiho lebky;
jedová zmije lesklý had z dávné
ten ostré zuby ti do nohy zatne –
tvé dny pak, vládče, vyprší všechny.³⁴⁰

Také mu věští, že jej čeká život dlouhý tři sta let, že bude putovat od země k zemi a všude bude nejlepším, ale: „...nikdy neodejdeš tak daleko, abys nezemřel tady v Berurjóðru. Stojí tu ve stáji kůň šedé barvy s ohnivou hřívou. A lebka tohoto koně, Faxiho, bude tvou zhoubou.“³⁴¹

Hrdina na předzvěst reaguje tak, že vědmu fyzicky napadne za to, že mu proroctví sdělila, a spolu s druhem Asmundem odvede koně Faxiho k nějaké dolině, kde jej zabije a shodí dolů a spolu s Asmundem nad ním postaví mohylu a pronese, že se zdá, že obelhal osud, protože Faxi ho nezabije. Když se vrátí k pěstounovi, oznámí mu, že odchází a nikdy už se nevrátí.³⁴² Jeho reakce nijak nepopírá pravdivost Heiðiných slov, ani se nijak nevyjadřuje k tomu, co řekla. Zdá se, že mu jen vadil fakt, že mu byl jeho osud sdělen. Osud totiž může být nazírán jako „něco řečeného“,³⁴³ což by tedy znamenalo, že tím, že byl jeho osud sdělen, se také musí naplnit, a proto Odd reagoval tak zuřivě, když mu Heið jeho osud, tedy tu část o jeho smrti, vyjevila. A když už se Oddovi dostalo tohoto nechtěného sdělení, rozhodl se proti osudu bojovat zabitím a pohřbením Faxiho a následným opuštěním místa, na kterém vyrostl.

Šípový Odd sice prohlašuje, že se již nikdy nevrátí a tím pádem nedovolí, aby byla věštba naplněna, ale i přes to se po mnoha a mnoha letech vrací do Berurjóðru a nachází zde svou smrt skrze jedovatého hada, který vylezl z odkryté Faxiho lebky a hrdinu uštknul.³⁴⁴ Předzvěst se tedy naplnila, když zároveň nejprve bojoval proti ní a pak ji následoval.

³³⁹ Hm 31 (30)

³⁴⁰ Oddsp 3; Qrv II: 29-30

³⁴¹ Oddsp pros 3

³⁴² Qrv III: 30-31

³⁴³ Bek-Pedersen 2011: 182-185

³⁴⁴ Qrv XXXI: 120-121

4.2.7. Angantý, syn Arngrímův

Angantý, vypráví na své svatební hostině svému tchánovi jarlu Bjarmarovi o snu, který se mu zdál. Spolu s bratry dorazili na ostrov Sámsey a pobili všechny ptáky, na které tam narazili. Pak šli jinou stezkou a vylétli proti nim dva orli – jeden bojoval s Angatýem a druhý s jeho jedenácti bratry. Angatý i první orel klesli na zem a druhý orel měl nad jedenácti bratry navrch.³⁴⁵

Jarl na to odpovídá, že není třeba sen vykládat a že to věští skon mocných mužů. Je zcela jasné, že Angantýovi byla vyjevena jeho smrt na ostrově Sámsey, kde byl sjednán souboj s Hjálmarem Smělým kvůli dceři švédského krále Ingjalda, která dala přednost Hjálmarovi před Angatýovým bratrem Hjördvardem.³⁴⁶ Ale Angatý a bratři neudělají nic, aby se osudu prorokovanému snem vyhnuli, a vypraví se na Sámsey, kde všichni zahynou.

4.2.8. Hervor

Hervor přichází k mohyle svého otce Angantýa a chce od něj získat meč Tyrfing, který jí otec dlouho odmítá vydat, a vedou spolu dlouhou rozpravu. Padlý viking dceři předpovídá něco z její budoucnosti:

Sjá mun Tyrfingr, ef þú trúa mættir,
ætt þinni, mær, allri spilla.

Rod tvůj Tyrfingem rozvrácen bude
můžeš-li, dívko, mým slovům věřit.³⁴⁷

Muntu son geta, þann er síðan mun
Tyrfing hafa ok trúa magni;
þann munu Heiðrek heita lýðar,
sá mun ríkstr alinn und röðuls tjaldi.

Syna porodíš, síle oddaného,
který meč Tyrfing mít v moci bude.
Slout bude Heiðrekr u synů lidí,
stane se mocným pod stanem slunce.³⁴⁸

Na což Hervor otci odpovídá:

Ek mun ganga til gjálfrmara,
nú er hilmis mær í hugum góðum;
lítt rækik þat, lofðunga niðr,
hvé synir mínir síðan deila.

Odejdu ke svým mořským ořům,
teď dcera vládne je dobré mysli.
Pramálo mě děsí, potomku králů,
jak svážit se budou mí synové později.³⁴⁹

Hervor nezajímá, co se stane později a nijak tomu nechce předejít. A odchází s mečem vstříc dalším výpravám. „Bojovná děvča“ tedy ani neakceptuje předzvěst, ale ani nijak

³⁴⁵ *Heiðr* II: 45

³⁴⁶ *Heiðr* II: 43

³⁴⁷ *Heiðr* III: 75 (V) a stejné verše i později v *Heiðr* III: 79 (V)

³⁴⁸ *Heiðr* III: 75 (V)

³⁴⁹ *Heiðr* III: 79 (V)

nevyjadřuje důvěru či nedůvěru k osudovosti předzvěsti. Spíše bychom mohli říci, že předzvěst pronesenou mrtvým otcem zcela ignoruje.

4.2.9. Heiðrek, syn Hervor

Heiðrek se usadí v jedné zemi, kde se ožení s dcerou tamějšího krále Haralda a mají spolu syna Angatya. I král Harald má ve svém vysokém věku syna.³⁵⁰ Když je jejich země sužována hladomorem, věštci pomocí losů a oběti získají odpověď, že až bude obětován nejurozenější mladík v zemi, vrátí se do země blahobyt. Král Harald i Heiðrek na věštbu reagují tak, že prohlašují o synovi toho druhého, že je nejurozenější, ale zdá se, že oba chtějí věštbu poslechnout.³⁵¹ Heiðrek sice nakonec místo nejurozenějšího mladíka začne bitvu, ve které zemře král Harald a většina jeho vojska a Heiðrek řekne, že obětoval všechny padlé místo syna.³⁵² Ale následování předzvěsti zde najít můžeme.

Celá devátá (desátá) kapitola *Ságy o Hervor* popisuje souboj v kladení hádanek mezi králem Heiðrekem a Oðinem, který se vydává za králova nepřítele Gestumblindiho. Když na konci Heiðrek zjišťuje, že byl podveden a že si navzájem kladli hádanky s Oðinem, na nejvyššího boha zaútočí mečem Tyrfingem. Oðin se však promění v jestřába, a než odletí, říká Heiðrekovi, jaký osud ho čeká:

Fyrir þat, Heiðrekr konungr, er þú rétt til mín ok vildir drepa mik saklausan, skulu þér inir verstu þrælar at bana verða.

Kvůli tomu, králi Heiðreku, že jsi na mě zaútočil a chtěl jsi mě bezdůvodně zabít, se tvou zhoubou stanou nejničemnější otroci.³⁵³

Není známo, že by se tomu Heiðrek snažil nějak zabránit a jeho život je ukončen devíti otroky pocházejícími původně ze vznešených rodin, které získal na vikingské výpravě.³⁵⁴

4.3. Závěr

Hrdinové ve všech zmíněných příbězích reagují na divinační předzvěsti různými způsoby, ale na konci se osudu nevyhnou. Mohou reagovat odlišnými, ba i zcela opačnými způsoby, ale osud přesto vyhrává. Nemohou tedy bojovat proti osudu, nemohou se vyhnout nutnosti. Přesto se ale budou jejich reakce rozebrány podrobněji v následující kapitole.

---

³⁵⁰ *Heiðr* V: 93 (X-XI)

³⁵¹ *Heiðr* VI: 95 (XI)

³⁵² *Heiðr* VII: 97 (XI)

³⁵³ *Heiðr* IX: 137 (XV)

³⁵⁴ *Heiðr* X: 139 (XVI)

5. Reakce na předzvěsti

V této poslední kapitole hodlám shrnout reakce hrdinů na jejich osud sdělený předzvěstmi.

5.1. Jak se k předzvěsti dostali

Ve zmíněných řeckých hrdinských příbězích převládají nevyžádané předzvěsti. Kreón, Achilles, Hektor, Agamemnón, Klytaiméstra ani Aigisthos neusilují o to, aby se dozvěděli o svém osudu. Priamos posílá pro svého syna, aby interpretoval manželčín sen, jedná se tedy o vyžádanou předzvěst. Oidipús aktivně hledá pomoc u věštících subjektů ve všech třech případech: vysílá Kreonta do věštírny, sám se ptá věštírny a posílá pro věštce Teiresiu. Orestes podle některých zdrojů vyhledává Apollónovu radu sám a podle jiných není jisté, zda aktivita pocházela od něj. A u Laia není známo, jestli o věštbu týkající se jeho syna žádal či nikoli.

Ani v skandinávských hrdinských příbězích se s přílišnou aktivitou při zjišťování vlastního osudu nesetkáváme. Gunnar, Høgni, Atli, Hamði, Sǫrli, Angatý, Hervor ani Heiðrek o předzvěsti nežadají. Ale Šípový Odd se dokonce snaží zabránit tomu, aby si předzvěst vyslechl. Guðrún vyhledává Brynhild, aby interpretovala její sen, aktivně tedy usiluje o informace o svém budoucím osudu. A Sigurð aktivně pátrá po svém budoucím osudu dokonce několikrát.

5.2. Reakce

5.2.1. Řecko

V řecké hrdinské mytologii se setkáváme s následujícími reakcemi:

a) Hrdina se snaží osudu vyhnout, a osud se naplní přesně tak, jak bylo předpovězeno. Hrdinové věřili předzvěsti, ale nevěřili v její nevyhnutelnost: Láios, Priamos a Oidipús. Příběhy těchto tří hrdinů jsou zachovány u tragiků a u Apollodóra.

b) Hrdina se snaží odvrátit osud ukázaný snem pomocí úliteb bohům: Klytaiméstra a královna Atossa. S oběma hrdinkami se setkáváme v tragédiích.

c) Hrdina měl na výběr ze dvou možných osudů: Achilles, Aigisthos, řecké vojsko. Možnost výběru je prezentována Homérem.

d) Hrdina se rozzuří na věštce nebo se hrdina cítí rozladěn, protože nepotřeboval, aby mu předzvěst byla sdělena. Tato reakce je spojena s pasivitou hrdinů ohledně snahy prorokovanému osudu předejít: Hektor k Patroklovi, Achilleus ke koni Xanthovi, Achilleus k Hektorovi, Oidipús a Kreón. Příběhy hrdinů, kteří ukazují takovéto typy reakcí, nacházíme u Homéra i v tragédiích.

e) Hrdina přijímá věštbu, tedy věří její osudovosti, a svůj vyvěštěný osud aktivně následuje a nesnaží se mu nijak předejít: Achilleus, Kassandra a Agamemnón. I s těmito příběhy se setkáváme u Homéra i v tragédiích.

f) Hrdina se aktivně snaží předzvěst v podobě příkazu Apolóna naplnit: Oidipús a Orestés. Jejich příběhy jsou zachovány u tragiků.

5.2.2. Skandinávie

Ve skandinávské hrdinské mytologii se setkáváme s následujícími reakcemi:

a) Hrdina chce a snaží se předzvěst naplnit: král Harald a Heiðrek.

b) Hrdina je zcela odevzdán osudu a nesnaží se mu nijak zabránit: Hamði, Sqrli a Angantý.

c) Hrdina je překvapen a nevěří, že by se v budoucnosti mohl zachovat tak, jak říká předzvěst, ale nesnaží se věštěnému osudu vyhnout: Sigurð, když mu prorokuje Grípi a Sigurð když mu při druhém setkání věští Brynhild.

d) Hrdina cítí smutek, ale nesnaží se osudu nijak vyhnout: Guðrún.

e) Předzvěst je zjednodušená, buď hrdinou samotným, nebo další osobou a hrdina souhlasí se zjednodušenou verzí výkladu snu, která neznamena hrdinův tragický konec. Hrdina se takovéto předzvěsti nesnaží zabránit, i když nakonec uzná, že může znamenat jeho smrt: Gunnar, Hogni a Atli.

f) Hrdina neukazuje žádnou reakci: Sigurð při prvním setkání s Brynhildou, Brynhild a Heiðrek.

g) Hrdina se rozzuří na osobu, která mu sděluje předzvěst, nebo alespoň dá najevo, že ho předzvěst nezajímá: Odd a Hervor.

h) Hrdina se snaží osudu zabránit, ale nakonec uzná, že proti osudu nic nezmůže, a nadále se osudu nesnaží předejít: Guðrún a Signý.

ch) Hrdina se snaží osudu zabránit: Odd.

5.3. Důsledky reakce

5.3.1. Řecko

a) Hrdina se snaží osudu vyhnout a osud se naplní přesně tak jak bylo předpovězeno. Hrdinové věřili předzvěsti, ale nevěřili v její nevyhnutelnost: Láios, Priamos i Oidipús se tedy po obdržení prorocví snaží svému osudu vyhnout, Láios a Priam tím, že své čerstvě narozené syny nechají odložit a Oidipús tím, že se vydá daleko od svých domělých rodičů, aby hrozivá předzvěst nebyla naplněna. Ale všechny předzvěsti se naplní, v Laiově a Oidipově případě možná právě proto, že se jim snažili zabránit.

b) Hrdina se snaží odvrátit osud ukázaný snem pomocí úliteb bohům: Klytaiméstra a královna Atossa. Klytaiméstrina předzvěst se naplní, přestože se snažila jí zabránit tím, že žádala o pomoc numinózní bytosti. A předzvěst daná Atosse se naplní dříve, než může snahu o její odvrácení dokončit.

c) Hrdina měl na výběr ze dvou možných osudů: o Achilleovi je explicitně řečeno, že mu bylo dáno na výběr ze dvou osudů. Když se nakonec rozhodl pro osud zahrnující krátký život a nehynoucí slávu, může se zdát, že šlo o jeho rozhodnutí, ale je také možné, že i toto jeho rozhodnutí bylo předurčeno osudem. Aigisthos, kdyby poslechl poselství od bohů a nejednal zpupně, mohl se své smrti z rukou Oresta vyhnout. Řecké vojsko sice nemělo možnost samo se rozhodnout, ale zdá se, že jeho osud nebyl nezměnitelný.

d) Hrdina se rozzuří na věštce nebo se hrdina cítí rozladěn, protože nepotřeboval, aby mu předzvěst byla sdělena: Když umírající Patroklos sděluje Hektorovi, že jej čeká osud padnout rukou Achilleovou, Priamův syn se rozladěně ptá, proč mu to jen věští, a říká, že je možné, že to bude Achilleus, kdo zemře. Zdá se tedy, že Hektor Patroklovu výroku nevěří. I kdyby mu však věřil, nesnažil se nijak tomuto prorokovanému osudu zabránit. Achilleus se také našťvaně ptá koně Xantha i umírajícího Hektora, proč jen mu věští jeho smrt, a říká, že ví, jaký ho čeká osud a rád jej přijme. Oidipús i Kreón se oba velmi rozzuří na věštce Teiresia a dokonce ho obviňují ze spiknutí a špatných úmyslů. Oidipús později zjišťuje, že slepý věstec mluvil pravdu a Kreón dokonce nakonec Teiresia poslechne, ale je již pozdě.

e) Hrdina přijímá věštbu, tedy věří její osudovosti, a svůj vyvěštěný osud aktivně následuje a nesnaží se mu nijak předejít: Achilleus ví, že jeho osudem je zemřít před Trójou, a nijak se tomu nesnaží zabránit. Cassandra věští sama svou smrt v Agamemnónově paláci, přijímá tuto svou věštbu, nesnaží se svému osudu zabránit a vchází do paláce, kde ji čeká smrt. A Agamemnón sice poněkud podivně, ale věštbu ze snu přijímá a na základě tohoto snu reaguje a chce osud naplnit.

f) Hrdina se aktivně snaží předzvěst v podobě příkazu Apollóna naplnit: Když Oidipús posílá do Delf žádost o věštbu, říká, že se bude odpovědí věštírny bezpodmínečně řídit, což

také udělá, když je mu Apollónova odpověď sdělena. Toto, že následuje příkaz boha, vede k tomu, že prokleje sám sebe, protože neví, že se věštba jednala jeho samého. A Orestés jedná na základě Apollónových příkazů, což vede k tomu, že sice pomstí otcovu vraždu, toto poslechnutí vede k tomu, že sám spáchá vraždu na vlastní matce.

5.3.2. Skandinávie

a) Hrdina chce a snaží se předzvěst naplnit: král Harald a Heiðrek se snaží věštbu získanou losy naplnit, aby zachránili zemi, ale ani jeden nechce obětovat svého syna. Heiðrek nakonec zabije Haralda i jeho muže a prohlásí to za oběť. I když byla předzvěst naplněna jinak, není řečeno, že oběť nepomohla a země by i nadále trpěla morem.

b) Hrdina je zcela odevzdán osudu a nesnaží se mu nijak zabránit: Hamði, Sqrli ani Angantý se nijak nesnaží zabránit své vyvěštěné smrti a jdou do bojů, ve kterých mají zemřít. A také tam zemřou, ale vydobudou si tam slávu.

c) Hrdina je překvapen a nevěří, že by se v budoucnosti mohl zachovat tak, jak říká předzvěst, ale nesnaží se věštěnému osudu vyhnout: Sigurð, když mu prorokuje Grípi a Sigurð když mu při druhém setkání věští Brynhild, si nemyslí, že by byl schopen jednat, tak jak mu oba věštcí předpovídají. Ale jejich předzvěsti se naplní přesně tak, jak bylo Sigurðovi řečeno.

d) Hrdina cítí smutek, ale nesnaží se osudu nijak vyhnout: Guðrún, když se od Brynhild dozví o své budoucnosti, cítí velkou bolest. Odjede však zpět k otci a nijak se nesnaží zabránit předzvěstem, které se vyplní přesně tak, jak byly řečeny.

e) Předzvěst je zjednodušená, buď hrdinou samotným, nebo další osobou a hrdina souhlasí se zjednodušenou verzí výkladu snu, která neznamena hrdinův tragický konec. Hrdina se takovéto předzvěsti nesnaží zabránit, i když nakonec uzná, že může znamenat jeho smrt: Gunnar a Hogni vykládají sny svých manželek, tak, že neznamena nic nebezpečného. A i když Gunnar nakonec nějaké přicházející nebezpečí uzná, bratři se nesnaží zabránit svému osudu a odjedou na Atliho dvůr, kde oba zemřou. Jeden z Atliho snů věštících jeho smrt je Guðrúnou vyložen jako, že jeho smrt nevěští, ale druhý je už vyložen pravdivě. Atli však nijak nereaguje a nesnaží se krutému osudu svému ani svých synů zabránit. Umírá tedy on i jeho synové, kteří jsou zabiti svou vlastní matkou.

f) Hrdina neukazuje žádnou reakci: Sigurð při prvním setkání s Brynhildou nijak nereaguje na její slova, která se později vyplní. Brynhild sama se nikdy nijak nevyjadřuje ke svým proroctvím ukazujícím i její budoucí osud. Neukazuje tedy žádnou reakci a její slova se naplní. Ani Heiðrek nijak nereaguje na věštebná slova Óðinova, která se později vyplní.

g) Hrdina se rozzuří na osobu, která mu sděluje předzvěst, nebo alespoň dá najevo, že ho předzvěst nezajímá: Šípový Odd nechce, aby mu bylo věštěno, ale Heið přesto pronáší předzvěst, což Odda rozzuří a dokonce ji fyzicky napadne. Sice říká, že jejím předzvěstem nevěří, ale snaží se jejich naplnění zabránit. Hervor řekne svému otci, že ji nic z toho, co říká o budoucnosti, nezajímá a nehodlá nijak zasahovat do toho, jak se její potomci budou svářet.

h) Hrdina se snaží osudu zabránit, ale nakonec uzná, že proti osudu nic nezmůže, a nadále se osudu nesnaží předejít: Guðrún a Signý se nejdříve snaží zabránit smrti svých blízkých, ale pak uznají, že proti osudu se bojovat nedá a jejich rodinní příslušníci zemřou rukama jejich manželů, přesně jak obě na začátku předvídaly.

ch) Hrdina se snaží osudu zabránit: Odd tedy říká, že Heið nevěří, ale i tak zabíjí a pohřbívá koně Faxiho, jehož prostřednictvím má zemřít a dokonce prohlašuje, že obelhal osud a přísahá, že se nikdy nevrátí. Přes snahu řečenému osudu zabránit a přísahu, že se nevrátí, se nakonec do míst, kde Faxiho pohřbil, vrací a právě kvůli tomu umírá, protože za dlouhé roky byla Faxiho lebka odkryta a z ní vylezl jedovatý had, který způsobil Oddovu smrt.

5.4. Závěr

V tragédiích se setkáváme s reakcemi, kdy se hrdina snaží věštěnému osudu zabránit, ale osud se naplní, nebo se hrdina předzvěsti snaží zabránit úlitbou bohům, anebo předzvěst přijme a snaží se ji aktivně naplnit.

U Homéra se také setkáváme s typem reakce, že hrdina předzvěst přijme a snaží se ji naplnit, ale také s možností, že osud není jednoznačně určený. A zdá se, že v možnostech některých lidských hrdinů bylo si svůj osud vybrat.

V hrdinských příbězích skandinávské mytologie se převážná většina hrdinů nesnaží svému vyvěštěnému osudu zabránit. Někteří při tom ukazují překvapení nebo nedůvěru či smutek nebo dokonce neukazují vůbec nic. Někteří se dokonce snaží osud aktivně naplnit. Pak se setkáváme s příběhy, kdy se tragickému osudu snaží zabránit, ale nakonec uznají jeho nepřemožitelnost. A pak máme Šíповého Odda, který se snaží svému osudu (tedy té části o jeho smrti zapříčiněné Faxiho lebkou) zabránit, ale nakonec stejně udělá to, co přísahal, že neudělá, tedy vrátí se do rodného kraje a tím předzvěst naplní.

V tragédiích, u Homéra i ve skandinávských příbězích se setkáváme s reakcí, kdy se hrdina rozzuří na osobu pronášející proroctví. Toto není vyloženě reakce na věštbu, ale reakce na věstce, respektive na fakt, že věstec věštbu pronesl. To má různé odůvodnění: Hektor si pravděpodobně nemyslí, že by Patroklova slova byla pravdivá. Achilleus nechce předzvěsti slyšet, protože si je sám vědom svého osudu. Oidipús si myslí, že je proti němu osnována

zrada. Kreón obviňuje věštce všeobecně, protože si myslí, že snaží zasahovat do věcí, které jim nepřínáleží. Hervor nezajímá, co se stane, a stejně by se tomu nesnažila zabránit. A Odd může být rozzuřen, protože tím, že Heið vyslovila jeho osud, jeho osud se stal nevyhnutelným.

Hrdinové na předzvěsti reagují různě, ale ať už reagují jakkoli, svému osudu se nevyhnou. V tragédiích, u Homéra i ve skandinávských pramenech osudová nutnost nakonec zvítězí.

6. Závěr

Pojem osud zahrnuje 2 koncepty: síly, které osud reprezentují nebo o něm rozhodují a úděl určený člověku. V obou mytologiích se setkáváme s personifikacemi osudu, jmenovitě se skandinávskými Nornami a řeckými Moirami. Obě tyto reprezentace osudu se objevují i v singuláru, buď jako jedna bytost nebo jako kolektivní síla. Ve skandinávské mytologii se Norny objevují pouze jakožto personifikované síly, tedy první zmíněný koncept zahrnutý pod pojmem osudu, zatímco Moiry, respektive Moira je často užívána i jako druhý zmíněný koncept osudu, tedy tento výraz je užíván v homérských básních a především v tragédiích jako lidský úděl neboli lidský osud. Proto se pravděpodobně v převážné většině případů překladatelé starořeckých textů uchýlovali k překládání originálního užitého slova μοῖρα jako „osud“.

Moiry, popřípadě Moira, jsou prezentovány odlišně nejen u různých autorů, ale i v rámci díla jednoho autora. Tak se setkáváme s osudem, který stojí nad bohy a zároveň i s osudem, o kterém rozhodují bohové, respektive Zeus, u Homéra, u tragiků i u Hésioda.

Norny a osud, který ony reprezentují, se zdají býti mocností stojící nad bohy, tedy určující i osudy bohů. A když jsou uvedeny jiné bytosti, jako nejvyšší bůh Ódin a Valkýry, které určují lidský úděl, nezdá se, že by to výše řečenému podřízení bohů osudu protiřečilo.

Protože osud, ke kterému nakonec dospěje každý, je smrt, bývá právě smrt nejčastějším námětem předzvěstí, které si hrdina vyslechne.

Osud bývá často prezentován jako nutnost. Hrdinové tedy reagují na nutnost.

V prostudovaných skandinávských pramenech předpovídají osoby zahrnuté do děje, ale málokdy osoby „z venku“, které s dějem nemají nic společného, konkrétně Grípi a Heið. Osob, kterých se děj jejich věštb přímo týká ve skandinávských příbězích, nacházíme mnoho a většinou na své vlastní předzvěsti nijak nereagují, konkrétně Sigurð a Brynhild. Osoby sdělující předzvěsti v řeckých tragédiích v převážné většině případů mají v ději hrdinského příběhu jedinou roli a to je právě sdělení předzvěsti, konkrétně Teiresiás a mnohem více delfská Pýthie, jejíž věštby jsou vždy sdělovány prostřednictvím poslů a i ona sama je jen prostředníkem věštce-boha Apollóna. Jedinou výjimkou je tedy Cassandra, která věští i sama sobě a reaguje na svou věštbu. U Homéra se setkáváme s osobami, které nejsou známé jako věštcí, ale přesto v určitých situacích, většinou těsně před smrtí, věští. Ve skandinávských pramenech, kterých bylo použito, se také neseťkáváme s mnoha věštcí, o kterých by bylo

explicitně řečeno, že se jedná o věštce, ale setkáváme se s mnoha osobami, které jsou popisovány jako moudré a na základě své moudrosti udělují rady, interpretují sny a pronáší předzvěsti.

Setkáváme se s předzvěstí udělenou umírajícím, tzv. předzvěst „na smrtelné posteli“. V Homérových příbězích několikrát říká umírající hrdina svému pokořiteli o jeho budoucím osudu, respektive smrti (Patroklos, Hektor). S tímto typem předzvěsti se setkáváme v skandinávských příbězích, když hrdina Sigmund pronáší předzvěst o slavné budoucnosti svého ještě nenarozeného syna Sigurða a Brynhild, těsně před svou smrtí vypráví manželovi Gunnarovi o neblahých událostech čekajících jeho a jeho rodinu.

V některých skandinávských příbězích by motivace hrdinů k následování svého osudu zemřít v mladém věku mohlo být dosažení dobrého jména, tedy posmrtné slávy. V některých případech, když hrdinové vyslechnou předzvěst o své brzké smrti, dostane se jim také uklidnění, že budou mít sice krátký život, ale zůstane po nich slavné jméno (Sigurð, Asmund). V Achilleově případě v Homérově Iliadě je mu dokonce explicitně dáno na výběr mezi dlouhým životem bez slávy a krátkým životem s nehynoucí slávou. Ale Achilles je jediný hrdina, kterému se takovéto volby dostalo. Sláva a dobré jméno by tedy mohla být motivací k následování osudu a nesnaze zabránit své brzké smrti např. u Gunnara, Hogniho, Hamðiho a Sqrliho. Ale někteří z nich pronáší výrok, že proti osudu člověk nic nezmuže, což by mohlo znamenat, že nevěří, že mohou zabránit předpovězenému osudu. Ať už byla jejich motivace jakákoli, vyvěštěný osud byl naplněn

U Homéra je kromě různého pohledu na bohy zahrnuté v působnosti osudu a zároveň bohy osud určující obsažena i situace, kdy je hrdinům, tedy lidem umožněna volba nebo jejich osud není nevyhnutelně daný. Nebo jej dokonce lidé sami mohou svým chováním určit, jak je tomu v případě Aigisthově. Zde se tedy ukazuje osud jako trest za zpupnost. U Homéra se tedy neseťkáváme se stejným nevyhnutelným konceptem nutností, jako je tomu v tragédiích, setkáváme se více možnými nutnostmi, z nichž nějaká musí být naplněna a je tedy též nevyhnutelná.

Ve skandinávských reakcích se neseťkáváme se snahou o zvrácení předpovězeného osudu pomocí úliteb bohům. A v řeckých reakcích se neseťkáváme se zjednodušením věštby a popíráním jejího pravého významu, ani se prvotní snahou osudu zabránit, ale nakonec dojít k závěru, že proti osudu bojovat nejde.

Ve starověkém řecku v Homérových eposech a tragédiích sepsaných v Athénách doby klasické ani ve středověké Skandinávii v eddických hrdinských písních a ságách o dávnověku, hrdinové, ať už svým následováním předpovězeného osudu nebo snahou se mu vyhnout anebo jinou reakcí, nemohli svému vyvěštěnému osudu zabránit. V Řeckých i Skandinávských pramenech nacházíme mnoho shodných reakcí i reakce ojedinělé, ale ve všech pramenech tyto reakce mají stejný důsledek: hrdinové osudu nemohli zabránit, nemohli bojovat s nutností.

7. Literatura

Primární prameny:

Allen, Thomas William, Monro, David Binning [eds.]. *Homeri opera I, II*. 3. vyd. Clarendon Press. Oxford 1912.

Allen, Thomas William, Monro, David Binning [eds.]. *Homeri opera III, IV*. 2. vyd. Clarendon Press. Oxford 1912.

Dawe, R. D. [ed.]. *Sophoclis tragoediae I*. Teubner. Leipzig 1975.

Dawe, R. D. [ed.] *Sophoclis tragoediae II*. 2. přepracované vyd. Teubner. Leipzig 1985.

Evelin-White, Hugh. Hesiod, the Homeric hymns and Homerica. Reprint 1. vyd. z 1914. William Heinemann. London 1982.

Frazer, James George. *Apollodorus. The Library I, II*. William Heinemann/G. P. Putnam's Sons. London/New York 1921.

Helgasson, Jón. *Hervar Saga ok Heiðreks Konungs*. J. Jørgesen. København 1924.

Jebb, Richard Claverhouse, Headlam, W. G., Pearson, A. C. *The Fragments of Sophocles 1-3*. Reprint 1. vyd. z 1917. Cambridge University Press. Cambridge 2009.

Murray, Gilbertus. [ed.]. *Aeschyli septem quae supersunt tragoediae*. Reprint. 2 vyd. 1955. Clarendon Press. Oxford 1960.

Neckel, Gustav [ed.]. *Edda: die Lieder des Codex regius nebst verwandten Denkmälern. I. Text*. Přepracoval Hans Kuhn. 4. přepracované vyd. Carl Winter. Heidelberg 1962.

Örvar-Odds Saga. In: Rafn, Carl Christian [ed.]. *Fornaldar Sögur Norðrlanda, Annat Bind*. Hardvig Fridrek Popp. Kaupmannahöfn/København 1829. 159-322.

Wilken, Ernst [ed.]. *Die Prosaische Edda: im Auszuge nebst Völsunga-Saga und Normagests-þáttr I: Text*. 2. opravené vyd. Ferdinand Schöningh. Paderborn 1912.

Překlady primárních pramenů:

Aischylos. Oresteia. Přel. Stiebitz, Ferdinand. In: *Antické tragédie*. Přel. Mertlík, Rudolf, Stiebitz, Ferdinand. ODEON. Praha 1970.

Aischylos. *Peršané*. Přel. Šrámek, Vladimír. Rezek. Praha 1994.

Aischylos. *Prométheus*. Přel. Stiebitz, Ferdinand. Rezek. Praha 1994.

Aischylos. *Sedm proti Thébám*. Přel. Loukotka, František. Alois Wiesner. Praha 1900.

Apollodorus. *The Library I, II*. Transl. Frazer, James George. William Heinemann/G. P. Putnam's Sons. London/New York 1921.

Arrow-Odd. In: *Seven Viking romances*. Transl. Hermann Palsson a Paul Edwards. Penguin Books. London 1985. 25-137.

Edda. Přel. Ladislav Heger. Upravila Helena Kadečková. Argo. Praha 2004.

Eddica Minora: hrdinské básně ze staroseverských ság. Přel. Jiří Starý a kol. Herrmann & synové. Praha 2011.

Hésiodos. *Zrození bohů*. Přel. Julie Nováková. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Praha 1959.

Homér. *Ílias*. Přel. Vaňorný, Otmar. 12. vyd. Rezek. Praha 2007.

Homér. *Odysseia*. Přel. Vaňorný, Otmar. 16. vyd. Rezek. Praha 2007.

Sága o Hervare. Přel. Jan Kozák. Herrmann & synové. Praha 2008.

Sofoklés. *Tragédie*. Přel. Stiebitz, Ferdinand, Dědina, Václav a Hošek, Radislav. Svoboda. Praha 1975.

Sturluson, Snorri. *Edda a sága o Ynglinzích*. Přel. Helena Kadečková. Argo. Praha 2003.

Vergilius. *Aeneis*. Přel. Otmar Vaňorný. 2. opravené vyd. Jan Laichter. Praha 1941.

Sekundární literatura:

Agard, Walter R. Fate and Freedom in Greek Tragedy. In: *The Classical Journal* 29 (1933). 117-126.

Aguirre, Manuel. Narrative Composition in The Saga of the Volsungs. In: *Saga Book of the Viking Society for Northern Research* 26 (2002). 5-37.

Bailly, Anatole, Egger, E. Chantraine, P. Séchant, L. *Dictionnaire Grec Français*. Opravené, rozšířené a doplněné vyd. Hachette. Paris 2000.

Bek-Pedersen, Karen. "Are the Spinning Nornir just a Yarn?". In: *Viking and Medieval Scandinavia* 3 (2007). 1-10.

Bek-Pedersen, Karen. Fate and Weaving: Justification of a Metaphor. In: *Viking and Medieval Scandinavia* 5 (2009). 23-39.

Bek-Pedersen, Karen. *The Norns in Old Norse Mythology*. Dunedin Academic Press. Edinburgh 2011.

Canfora, Luciano. *Dějiny řecké literatury*. 2. doplněné a revidované vyd. KLP. Praha 2004.

Carpenter, Thomas H. *Art and Myth in Ancient Greece*. 2.vyd. Thames & Hudson. London 2006.

Cleasby, Richard, Vigfusson, Gudbrand. *An Icelandic-English Dictionary*. Reprint 2. vyd. z 1957. Oxford University Press. Oxford 1969.

Conte, C.B. *Dějiny římské literatury*. KLP. Praha 2003.

Edsman, Carl-Martin. Divine and Demonic Necessity in the Oresteia. In: Ringgren, Helmer [ed.]. *Fatalistic beliefs in religion, folklore, and literature*. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1967. 19-34.

Ehnmark, Erland Jakob. *The Idea of god in Homer*. Almqvist & Wiksell. Uppsala 1935.

Fritzner, Johan. *Ordbog over det gamle norske sprog I-III*. Přepřacované, rozšířené a vylepšené vyd. Norske forlagsforening. Kristiania 1886-1896.

Gildersleeve, Virginia C. Brynhild in Legend and Literature. In: *Modern Philology* 6 (1909). 343-374.

Graves, Robert. *Řecké mýty*. Levné knihy KMA. Praha 2004.

Hornblower, Simon, Spawforth, Antony [eds.]. *The Oxford Classical Dictionary*. Oxford University Press. Oxford 1996. 3. vyd.

Chantraine, Pierre, "Le divin et les dieux chez Homère", In: *Entretiens sur l'Antiquité classique I: La notion du divin depuis Homère jusqu'à Platon*. Vandoeuvres. Genève 1954. 47-94.

Jónsson (1), Eiríkur. *Oldnordisk ordbog ved det Kongelige nordiske oldskrift-selskab*. J. D. Quist. København 1863.

Jónsson (2), Finnur. *De Gamla Eddadigte*. Komentované vyd. G. E. C. Gads Forlag. København 1932.

Jónsson (2), Finnur. *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. 2. vyd. S. L. Møllers Bogtrykkery. København 1931.

Kadečková, Helena. *Dějiny staroseverských literatur I. Středověk*. Karolinum. Praha 1997.

Kerényi, Karl. *Mytologie řeků I: příběhy bohů a lidí*. OIKOUMENH. Praha 1996.

Kerényi, Karl. *Mytologie řeků II: příběhy héróů*. OIKOUMENH. Praha 1998.

Kozák, Jan. *Sága o Hervaře: komentář*. Herrmann & synové. Praha 2009.

Králová, Kristýna. *Analýza času jako narativní kategorie ve staroseverských ságách*. Dipl. Praha 2011.

Lepař, František. *Homérovský slovník řeckočeský*. Karel Vačlena. Praha – Mladá Boleslav 1887.

Lepař, František. *Slovník řeckočeský*. Reprint. 1. vyd. 1892. Rezek. Praha 2008.

Liddel, Henry George, Scott, Robert. *A Greek-English lexicon*. Clarendon Press. Oxford 1961.

Lorentzen, Henrik, Trap-Jensen, Lars [eds.]. *Den danske ordbog*. Gyldenal. København 2003. 6 sv.

MacCulloch, John Arnot. *Mythology of all races 2: Eddic*. Cooper Square. New York: 1964.

Mundal, Else. Fylgja. Norns. In: Pulsiano, Phillip [ed.]. *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. Garland Publishing. New York & London 1993. 624-626.

Neumann, Eduard. *Das Schicksal in der Edda. I. Band: Der Schicksalsbegriff in der Edda*. Wilhelm Schmitz Verlag. Giessen 1955.

Oliva, Pavel. Svět helénismu. ARISTA. Praha 2001.

Pala, Karel, Všianský, Jan. *Slovník českých synonym*. 3. doplněné vyd. Nakladatelství Lidové Noviny. Praha 2001.

Procter, Paul. *Cambridge International Dictionary of English*. Cambridge University Press. 1995.

Ringren, Helmer. The Problem of Fatalism. In: Ringgren, Helmer [ed.]. *Fatalistic beliefs in religion, folklore, and literature*. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1967. 7-18.

Rivenbark, Susan Elisabeth. *"Ek Skal Hér Ráða": Themes of Female Honor in the Icelandic Sagas*. Dipl. Boone, North Carolina 2001.

Smith, William [ed.]. *Dictionary of Greek and Roman antiquities*. 2. vylepšené a rozšířené vyd. C. Little, and J. Brown. Boston 1870.

Starý, Jiří, Vítek, Tomáš. O věštění a prorokování: úvodní studie. In: Antalík, Dalibor, Starý, Jiří, Vítek, Tomáš [eds.]. *Věštění a prorokování v archaických kulturách*. Herrmann & Synové. Praha 2006. 7-28.

Stehlíková, Eva. *Řecké divadlo klasické doby*. Ústav pro klasická studia. Praha 1991.

Steinsland, Gro. *Norrøn religion: Myter, riter, samfunn*. Pax Forlag. Oslo 2005.

Svoboda, Ludvík [ed.]. *Encyklopedie antiky*. Academia. Praha: 1973.

Turville-Petre, E. O. G. *Myth and Religion of the North*. Holt, Rinehart and Winston. New York 1964.

Vysoký, Zdeněk K. Představa Osudu v básních homérských. In: *Listy filologické 63* (1936). 113-102, 198-212, 353-358.

Winterbourne, Anthony. *When the Norns have spoken: time and fate in Germanic paganism*. Fairleigh Dickinson University Press. Madison 2004.

Elektronické zdroje:

Cambridge Dictionaries Online. British English. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z:

< <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/>>. Hesla: „Fate“, „Destiny“, „Lot (life)“, „Prophecy“, „Presage“ (CDO)

Oxford Dictionaries. Dostupné z: < <http://www.oxforddictionaries.com/>>. Hesla: „Fate“, „Destiny“, „Prophecy“, „Divination“, „Prediction“, „Presage“ (ODO)

Liddell, Henry George, Scott, Robert. A Greek-English Lexicon. [cit. 2014-08-15].
Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.04.0057>> (LSJ)